Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

RADOVI III, knj. 2.

Babić, Anto

1955

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/items/19483216-000b-4562-9449-ba3da0a5dff4

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

NAUČNO DRUŠTVO NR BOSNE I HERCEGOVINE

RADOVI

KNJIGA III

ODJELJENJE ISTORISKO-FILOLOŠKIH NAUKA

Knjiga 2

ANU BiH АНУ БиХ

SARAJEVO
1955

Hamdija Kreševljaković:

ČIZMEDŽIJSKI OBRT I STARA GRAĐANSKA OBUĆA U BOSNI I HERCEGOVINI (1489—1946)

(Primljeno na sjednici Odjeljenja istorisko-filoloških nauka 11.V.1955)

Od svih čaršija u našim gradskim naseljima jedina je sarajevska bila organizirana po bizantijskom uzoru. Osim glavnog trga — Baščaršije, čaršija se sastojala od 32 ulice, od kojih se 29 zvalo nazivom onih obrtnika, koji su u njima radili. Jedna od tih ulica zove se i danas Čizmedžiluk, po čizmedžijama koji su u njoj nekad imali svoje dućane.[1]) Ti obrtnici izrađivali su građansku obuću: čizme, firale, mestve, papuče i tomake. Glavni materijal za tu obuću je koža kao polufabrikat, proizvod tabaka. Tabaci su prerađivali sirovu kožu od stoke sitnog i krupnog zuba. Učinjena ovčija koža zove se mješina, kozija sahtijan i kajsar, a goveđa đon, ćusèle i bùjer.

Osim Sarajeva čizmedžijski obrt je bio zastupljen u Foči, Mostaru, Travniku, Rogatici i jedno kraće vrijeme u Banjoj Luci. Međutim, Sarajevo je bilo glavni producent građanske obuće i svojim proizvodima podmirivalo najveći dio Bosne i Hercegovine.

Bez tabačkih proizvoda nema ni građanske ni bolje seoske obuće. U doba bosanske samostalnosti sirova se koža izvozila u Dubrovnik i druge primorske gradove. U to doba seljak je sam sebi pravio opanke, a feudalna gospoda nosila su čizme slične današnjim visokim cipelama, proizvedene van domovine. Nakon pada Bosne počelo se s preradom kože u zemlji. Suvišak se sirove kože opet izvozio u istom pravcu, a izvozila se i učinjena koža, naročito preko Splita, poslije 1592, kada je splitska skela bila otvorena bosanskoj trgovini. Međutim, jedno vrijeme postojala je zabrana izvoza učinjene kože, naročito sahtijana.[2])

Tabački se obrt bio lijepo udomaćio u Bosni i Hercegovini, zahvaljujući bogatstvu stoke, tekuće vode, ruja i šiške. Bez rijeke nema tabačke radionice ili tabhane. Već prvih godina XVI stoljeća sahtijan i mješina su predmet izvoza u Dubrovnik.[3])

---

[1]) Vidi kartu čaršije u mojoj radnji: »Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini I«, Sarajevo (1463—1878), Zagreb 1935 g, separat iz Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena, knjiga XXX.

[2]) I. A. Uzunčaršili, Osmanli tarihi II, Ankara, 1949, str. 681—682.

[3]) Dr. Ć. Truhelka, Tursko-slovjenski spomenici dubrovačke arhive, Sarajevo 1911, str. 135.

Koliko znam, tabaci su radili u dvadeset mjesta Bosne i Hercegovine, i to: u Sarajevu, Foči, Jeleču, Čajniču, Rogatici, Srebrenici, Tuzli, Novoj Kasabi, Visokom, Fojnici, Travniku, Tešnju, Banjoj Luci, Jajcu, Livnu, Konjicu, Mostaru, Stocu, Pljevljima i Novom Pazaru.

Skoro u svim spomenutim mjestima radili su tabaci i nakon 1878, ali ne znam ni približno, kad se u kome od tih mjesta počeo razvijati taj obrt. Godine 1489 bilo je u Sarajevu čizmedžija i sarača,[4]) ali tada nije bilo tabaka. Njihov je rad započeo ovdje poslije 1489, a prije 1528 godine, a možda i prije 1511. U Banjoj Luci bilo je tabaka prije 1554,[5]) u Mostaru znatno prije 1570,[6]) u Foči i Travniku prije 1600,[7]) u Novoj Kasabi 1643,[8]) u Visokom krajem XVII stoljeća.

Naši tabaci su podmirivali jedan dio potreba čizmedžija i sarača svojim proizvodima. Izrađivali su: đon od volovskih koža, ćusele i bujer od kravljih, šàrpiju od konjskih i magarećih, bijelu mješinu, tirše i šàpulju od ovčijih koža, bijeli sahtijan i kajsar od kozijih koža.

Ove vrste kože nisu mogle podmirivati potrebe naših čizmedžija, jer su oni ponajviše trošili žutu mješinu i žuti sahtijan. Ta se roba nije kod nas izrađivala i ona se uvozila iz makedonskog Skoplja, a ponešto i iz Edrene i Carigrada.

Slušao sam više puta od naših tabaka, čizmedžija i trgovaca sahtijanom, da naše vode nisu mogle prirediti kožu, da se boji u žuto i da je od svih rijeka na Balkanu jedini Vardar za to sposoban. Koliko je u tome istine, ja ne znam. Poznato mi je samo to, da je sastav boje bio tajna pojedinih tabaka i tabačkih odžaka, no ni svi skopski tabaci nisu izrađivali žutu kožu istog kvaliteta.

U tehnologiju gornjih vrsta kože neću ulaziti. To je predmet radnje o tabacima.

Sredinom prošloga stoljeća javlja se nova vrsta obuće — cipela, a oko 1865 i prvi cipelari ili kundurdžije u Sarajevu. Ovome obrtu širom su otvorena vrata okupacijom Bosne i Hercegovine 1878 godine. Čizmedžijski obrt jenjava. Po prilici od 1900 u njemu nestaje šegrta i on je u likvidaciji, a s njime uporedo propada i tabački obrt. Nakon 1918 laćaju se mnoge čizmedžije drugog posla. Zadnji članovi ovoga esnafa u Sarajevu bili su Salih-aga Ćeremida i Hasaga Džanić. Obojica su bili papudžije. Prvi je radio pazariju, a drugi u zadnje doba samo smarlamu. Ćeremida je likvidirao svoju radnju 15 septembra 1940 g. Džanić sredinom 1947 godine. Tako je nestalo i posljednjeg čizmedžije u Sarajevu. Ćeremida je i danas živ, a Džanić je umro 4.I.1948 godine.

Preko 400 godina bio je čizmedžijski obrt važan faktor u ekonomskom životu ovih zemalja, pa da ga otmemo zaboravu, napisao sam ovu radnju, koja će osvijetliti jednu stranicu ekonomske povijesti Bosne i Hercegovine.

---

[4]) N. Filipović, Neki novi podaci iz ranije istorije Sarajeva pod Turcima, Pregled 1953, sveska 7—8 (za juli-avgust) str. 71. Gornje podatke dao mi je drug Filipović za ovu radnju jer ih nije objavio u citiranom članku.

[5]) Isprava u arhivu Vakufske direkcije u Sarajevu br. 708.

[6]) H. Kreševljaković, Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini, Mostar, Zagreb 1951, str. 95—99.

[7]) Arhiv M. E. Kadića u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu, broj 1282.

[8]) Musa-pašina zakladnica u arhivu Vakufske direkcije u Sarajevu.

I

ČIZMEDŽIJSKI ESNAF

1. Općenito o esnafu

Prema poznatim izvorima, počeci čizmedžijskom obrtu u Bosni padaju u drugu polovinu XV stoljeća. Iz jednog deftera što ga je nedavno otkrio u Državnom arhivu pri Pretsjedništvu vlade u Carigradu prof. Nedim Filipović,[9]) u Sarajevu je 1489 radio samo jedan čizmedžija i jedan trgovac obućom. Prvi se zvao Hamza, a stanovao je u mahali Mehmed-bej veledi Minet-bej, a drugi Ali, stanovnik mahale Mevlana Hatiba. Do te godine ovaj je obrt bio uhvatio jačeg korijena u Novom Pazaru i Mitrovici. U prvoj varoši je radilo 15, a u drugoj 6 čizmedžija. Vrijedno je istaknuti, da je u Novom Pazaru među onih 15 čizmedžija i papudžija bio i jedan kršćanin imenom Radoj. Inače je ovaj obrt bio isključivo u rukama muslimana.

Kako u to doba u Sarajevu kao ni u Novom Pazaru i Mitrovici nije bilo tabaka, to se materijal za izradu građanske obuće uvozio iz nepoznatog kraja. Međutim, znamo da se 1511 godine izvozila učinjena koža iz Sarajeva u Dubrovnik. Da li je ta koža bila proizvod domaćih tabaka ili import, ne znam.

Ostali, zasad poznati najstariji izvori, iz kojih saznajemo za proizvodnju građanske obuće i za trgovinu ovim artiklima u drugim našim mjestima, potječu iz druge polovine XVI stoljeća. Prije ovoga spominje se čizmar Hassya (Hadžija?) koji se godine 1492 nalazio među turskim zarobljenicima u Bihaću i otkupio se za 80 zlatnika. (Kodeks knezova Blagajskih, str. 343). Godine 1554 bio je u Banjoj Luci trgovac građanskom obućom neki Ejnehan-aga, sin Abdulahov.[10]) Na jednoj ispravi iz 1558, što se odnosi na Rogaticu, potpisano je pet čizmedžija: Kurt, Memija, Jusuf, Mehmed i Mehmed Abdulahov.[11]) Teško je vjerovati da je samo ovih pet čizmedžija tada radilo u ovoj varošici. Kao svjedok na jednoj ispravi iz 1580 potpisan je neki Mehmed i on je prvi poznati čizmedžija u Mostaru.[12]) Među svjedocima što su navedeni u Sinanbegovoj zakladnici, napisanoj 1582 g., nalazimo u Čajniču najstariji spomen ovome obrtu. Tu je potpisan čizmedžija Smail, sin Huseinov, i papudžija Kurd, sin Mehmedov.[13]) U obračunu fočanskih vakufa za godine 1008 (počela 24.VII.1599) navedeno je šest čizmedžija: Abdi, Nezir, Osman iz Alipašine mahale, Piri, Sefer iz Sultan-Fatimine mahale i Turhan iz Defterdarove mahale; 11 papudžija: Abdi, Ahmed, Ališan, Bali, Džemal, Hasan, Musa, Nezir iz Hadži Mustafine mahale, Nezir sin Muhzirov, Sefer i Sejid i tri trgovca obućom ili hafafa: Bali, Hurem i Memi, sin Omerov, iz Osman-efendijine mahale.[14])

Do sredine XVI stoljeća čizmedžijski se obrt bio lijepo razvio u Sarajevu. To saznajemo iz dvaju očuvanih sarajevskih sidžila (proto-

---

[9]) N. Filipović, o. c. 67

[10]) Sofi Mehmed-pašina zakladnica u Vakufskoj direkciji, br. 708.

[11]) Zakladnica Husein-bega, sina Ilijasova, na istom mjestu br. 534.

[12]) H. Kreševljaković, o. c. str. 100.

[13]) Sinanbegova zakladnica u Vakufskoj direkciji broj 184.

[14]) Arhiv M. E. Kadića, broj 1282.

kola suda), od kojih jedan sadrži akte poglavito iz hidžretske 965 godine (počela 24.X.1557), a drugi iz 973 (počela 29.VII.1565). U raznim zgodama navedeno je u svakom od ova dva sidžila po 20 do 30 ovih obrtnika.

Evo nekoliko podataka o čizmedžijama iz onog prvog sidžila. Neki čizmedžija Mehmed imao je kuću u Kamal-mahali (Ćemaluša), čizmedžija Alija u Terzibaši-oglu Sinan Čelebi mahali, čizmedžija Piri imao je kuću u Medrese mahali, trojica su čizmedžija imali svoje kuće u Kartal Hadži Inehan mahali, čizmedžija Redžep uzeo je dućan Kemalbegova vakufa po 10 akči mjesečno, u kom je prije bio berber. Taj je dućan graničio s nekim karavan-sarajem, česmom i dućanom jednog papudžije. Kao svjedoci spominju se čizmedžije: Piri, Sulejman Abdulahov itd. itd.

Prema najstarijem očuvanom mostarskom sidžilu, radile su u Mostaru 1633 ove čizmedžije: Alija, Mustafa, Omer i Osman. Omer se navodi kao dužnik Huma-hatun vakufa, a imao je kuću u Cernici mahali. Iz tog vremena spominju se papudžije: Ahmed, Alija, Bećir, Gazija, Ibrahim, Jusuf, Mahmud, Malkoč, Mehmed iz Ibrahim-agine mahale, Mehmed-baša, Mula-Memija, Omer iz Ćurkči-Ahmedove mahale, Pijale Selman i Šahbaz. U isto je doba bilo u Mostaru hafafa. Čini se da je u ovome esnafu u Mostaru bilo i kršćana. Godine 1685 umro je u Mostaru neki Ivan, stanovnik Hadži-Balijine mahale (Brankovac), i ostavio ženu Angeliju i sina Ivana. Za ukop je potrošeno 1000 akči. U njegovoj ostavini zapisana je mušta, terđah, kalufi i crna mješina, i po tome bi se moglo zaključiti da je bio obućar.[15])

Ali čizmedžijskom esnafu (cehu) nema traga ni u jednom od spomenuta tri sidžila. Prije 1550 godine postojao je u Sarajevu terzijski (krojački) esnaf, i, prema tome, obrtnici su se počeli organizirati u esnafe dosta rano, pa ipak prvu sigurnu vijest o čizmedžijskom esnafu našao sam za Sarajevo tek u godini 1697, a za Mostar još kasnije, i to 1762. Te godine je u Mostaru postojao esnaf b a š m a g d ž i j a (papučara), a ne čizmedžija, a to znači da su papudžije bile u pretežno velikom broju. Nije mi poznat nijedan izvor o ovome esnafu u Travniku, ali u tome mjestu o ovome esnafu postoji samo tradicija, dok u Foči i Rogatici ni toga nema.

Do velikog požara od 1903 postojao je u Travniku, kao i u Sarajevu, Č i z m e d ž i l u k.

L o n d ž a. Svaki je esnaf imao svoju u p r a v u ili l o n d ž u, koju su birali svi majstori i kalfe sve do 1851 godine, kada su bile ukinute ove feudalne institucije. F u n k c i o n e r i londže bili su: ćehaja, kalfabaša, ustabaša, jigit, čauš i još pokoji odbornik bez funkcije.

Ć e h a j a (ceh-majstor) je pretsjedavao londži i vršio razne administrativne poslove. On je bio posrednik između vlasti i esnafa. Njemu podnose pritužbe i majstori i šegrti u većim prestupima. U Mostaru se pored naziva ćehaja upotrebljavao u istom značenju i naziv p a š m à g d ž i b a š a.

K ā l f a b a š a je inspektor rada u esnafu.

---

[15]) H. Kreševljaković, o. c., str. 100

Ustabaša je stručni organ i najbolji majstor u svome esnafu. Njegovo je mišljenje bilo mjerodavno, kad se posumnjalo u solidnost rada nekog majstora. On je egzaminator na ispitu šegrta.

Čauš je pomoćnik ćehaje. On obavještava esnaf o raznim naredbama londže i samog ćehaje, on saziva londžu na zborovanje i esnaf na skupštinu ili kakav drugi skup.

Jìgit je egzekutivni organ londže. On izvršava razne kazne u prisustvu ćehaje ili nekog drugog člana, kojeg je londža odredila.

Osim tekućih poslova londža je rješavala sve veće sporove u esnafu. Njenoj odluci ili, kako se reklo, karáru morao se svako pokoravati. Apelacije nije bilo.

I poslije godine 1851 birale su čizmedžije ćehaju i čauša. I u ovom razdoblju, bez znanja i odobrenja ćehaje nije niko mogao nanovo otvoriti dućana, a on je uvijek prisutan kad je majstor davao šegrtu tèstir.

Održavale su se i skupštine esnafa, na kojima se reguliralo unutarnje poslovanje u esnafu.

Tefèriči kušanme. Povodom kušanme, t. j. proglašavanja šegrta za kalfe i ovih za majstore, priređivali su se tefèriči (izleti) u okolinu Sarajeva i Mostara, koji su trajali po više dana. Bašeskija je zabilježio tri izleta kušanme ovog esnafa: 1749, 1775 i 1777 godine; posljednji zajednički izlet priređen je u srpnju 1874. Onaj prvi održan je u Koševi, a druga dva na Soukbunaru, i to prvi od ona dva održan je nešto poslije 31 maja, i tom zgodom izabran je za ćehaju esnafa Muharem-aga Ramić. Drugi izlet održan je 26 kolovoza i na njemu je obavljena kušanma. Kroničar kaže, da je čizmedžijska povorka bila veoma golema, što sluti na zlo, a pred nju je izašla nebrojena svjetina i dječurlija. Ta povorka s pomoćnicima i majstorima brojila je 1000 duša, a samih konjanika bilo je u povorci 219. U tefter je upisano 350 kalfa. Ovo je najbolji dokaz kako je ovaj esnaf bio vrlo brojan, brojniji od svakog drugog esnafa. Godine 1848 bio je u istom esnafu 171 član iznad 18 godina. Na ovim su izletima nove kalfe ogrtale majstore komadom čohe od 4—5 aršina.

Poznat mi je i jedan izlet kušanme mostarskih čizmedžija. U jednoj kronici što ju je imao Hasan-ef. Nametak (umro 1953) zabilježeno je ovo: U četvrtak, 1. džumade I. 1168. (13 II 1755) održana je kušanma čizmedžijskog esnafa i sastavljen novi tefter. Iz tog se teftera vidi, da je ovaj esnaf imao, pored funkcionera londže, i svoje časnike i potčasnike, koji su ove obrtnike vodili, valjda u rat. Tu se spominju juzbaše, buljubaše i čauši.

Ovi su izleti bili prave smotre esnafa.

Vanjski znak esnafa, pa i čizmedžija, bio je bàjrak, a nosio se pred povorkom, kad se išlo na izlete kušanme, na doček valije i u drugim svečanim zgodama. U Mostaru su osim bajraka znakovi esnafa bili čugljeni i falake.

Esnafski pir. Osim na izletu sve čizmedžije, od najmlađeg šegrta do najstarijeg majstora, sastajale su se jedamput godišnje da obave dovu svome píru: Hasani-Basriji. Dova se obavljala uvijek zadnji dan mjeseca Ramazana, iza ikindije, u Čizmedžiluku. I to je jedina ceremonija esnafa. Kroz zadnjih tridesetak godina vršilo se to u dućanu Hadži-Bajram-age Turbe, a po njegovoj smrti (1916) u dućanu Muharema Trebinjca.

Hodža, koji je učio dovu, i najstariji majstori sjedili bi u dotičnom dućanu, a ostali esnaf stajao je na ulici. Zadnje je dove učio Mustafa ef. Varešanović. Kako mi je pričao Hfz. Ibrahim Trebinjac, sin Muharemov, koji se svega toga dobro sjeća, zadnja je dova obavljena 1929. U toj godini pao je zadnji dan Ramazana na 12 marta.

Hasani-Basrija, pir ovog esnafa, bio je islamski učenjak iz prvog stoljeća islamske ere. Živio je i djelovao u Basri. Pravo mu je ime Ebu Seid ibn Džafer. Rođen je 21 godine po Hidžri (počela 16. XII. 641), a umro je 110 (započela 16. IV. 728).

Esnafski tefter

Pri svakom izletu kušanme sastavio bi se esnafski tefter, u koji bi se upisali svi članovi esnafa, pa novi šegrti, kalfe i majstori. Nekada su u te teftere upisivani i majstorski sinovi, pa makar bili istom rođeni. To je bilo onda, kad je majstorom mogao postati samo majstorski sin. Na završetku teftera udarili bi svoje muhure i potpise odličniji članovi dotičnog esnafa, kao i prisutne ćehaje drugih esnafa. Tefter bi se zapečatio i pohranio u arhiv, a ako ga je trebalo otvoriti prije nove kušanme, onda se otvarao samo u prisutnosti londže.

U Mostaru se očuvao samo jedan prepis ovakvog teftera u spomenutoj Nametkovoj kronici iz godine 1755, dok su sarajevski tefteri kao i ostala arhiva zagubljeni smrću Hadži-Bajram-age Turbe (umro 1916), kako mi je to pripovijedao Hadži-Salih Turbo 1924 godine, posljednji ćehaja ovoga esnafa.

Ćehaje. U raznim ispravama našao sam spomen ćehajama u Sarajevu:

Hamza hodža, 1697
Hadži-Mehmed, 1707
Mustafa halifa, 1741
Muharem-aga Ramić, 1774—1776
Ibrahim, 1777
Mustafa baša Salata, 1780
Salih-aga Ramić, 1780
Ali-baša, 1782
Ahmet-baša Saka, 1798
Mula Husejn, 1803
Salih, 1819
Ahmed-baša, sin Mehmeda bajraktara, 1822—1824
Abdulhamid Hafizović, 1848 i 1850
Hodža Pita, od prije 1871—1891, i kao zadnji
Hadži-Salih Turbo, 1891—1925

2. Podjela rada

Nijedan čizmedžija nije umio izrađivati sve vrste obuće. Svaki je radio samo jednu vrstu ili, kako su oni rekli, jedan češit. Prema tome, čizmedžije su se dijelile na:

a) čizmare,
b) papùdžije ili bašmàgdžije,
c) firalèdžije, ili jemenìdžije ili postulàdžije,

d) mestvedžije i
e) tomačāre.

U raznim izvorima češće se spominju svi osim tomačara. Oni su sigurno ubrojeni u mestvedžije. Bilo je u ovom esnafu i radnika, koji nisu ništa drugo radili do potšivali obuću ili šili saju.

U ovaj esnaf ubrajali su se i kavafi ili haffafi. Oni nisu kod nas nikad činili zaseban esnaf, kao na primjer u Carigradu, kako sam to jedanput krivo napisao. Oba ova izraza sretamo u dokumentima, dok je u čaršiji bio poznat samo kavaf.

3. Kavafi ili haffafi

Trgovci ajakabijōm ili obućom zvahu se kaváfi ili hàffafi.

I kavafi su, kako već rekoh, pripadali čizmedžijskom esnafu, ali, koliko se zna, oni nikada nisu bili birani u londžu.

Osim obuće oni su »na malo«, tj. na komad, prodavali sahtijan, mješinu i kajsar, dok su sahtijandžije prodavale samo tùrom. Kavafi su kupovali obuću od pojedinih majstora, kad je oni nisu mogli prodati trgovcu iz provincije ili izravno potrošaču. Ne zna se da su kavafi davali majstorima materijal na izradu. Najsiromašniji sloj obrtnika prodavao je svoje proizvode kavafima.

Za one kavafe, koji su iskorišćavali nevolju siromašnih majstora i uzimali od njih robu ispod prodajne cijene, nalazili robi manu pri kupovanju i slično, reklo se da »cijede fukaru«.

Trgovci iz provincije dolazili su u Sarajevo da kupuju robu koja im je potrebna. Zbog teških saobraćajnih prilika, ostajali bi ovdje i po mjesec dana, dok bi se podmirili, jer nije uvijek bilo gotove robe, pa ju je trebalo naručiti kod pojedinih obrtnika. Ovakvim trgovcima, koji su otsijedali po hanovima, nosile su čizmedžije svoje proizvode, a kad njih nije bilo, onda bi ih u nevolji prodavali kavafima. To su, razumije se, radili najsiromašniji majstori.

Kriza u čaršiji zvaše se ćesátluk, a konjuktura àlišvèriš. Kod svih obrtnika, koji su svoje proizvode prodavali trgovcima sa strane, čulo se pravilo: »Kad je ćesatluk, čuvaj robu, kad je ališveriš, čuvaj mušteriju!« Najveći ćestaluk je bio u »gladno proljeće«, a to doba se u čaršiji nazivalo »od ljubìce do ružìce«.

Kako je već spomenuto, najsiromašniji su obrtnici donosili svoje rukotvorine u hanove i prodavali trgovcima. Mnogi od njih nisu imali ni dućana, pa su radili kod kuće. Čizmedžijski ćehaja Mustafa halifa zabranio je sirotinji ovoga esnafa, takvu trgovinu, a oni se pritužiše šerijatskom sudu na ovaj postupak, navodeći da je to stari običaj, i uz to dodadoše, da ćehaja stoji u sporazumu s trgovcima obućom (kavafima) i ovo čini da trgovci uzmognu kupovati njihove proizvode ispod cijene, što je opet protiv starog običaja. Kada se kadija uvjerio od vjerodostojnih ljudi, da je stvar onakva kako su ovi siromašni ljudi (fukara ve derdument) izjavili, izdao je 7 reb. I 1154 (23.X.1741) murasèlu i uputio je ćehaji, kojom mu zabranjuje raditi protiv starih običaja i šerijata, te stoga da ne smeta sirotinju, koja svoju robu prodaje po hanovima i od toga živi.

Kako se iz istog izvora vidi, nije se ćehaja htio pokoriti toj odluci, jer ga ona sirotinja tuži kadiji u istoj stvari pet dana kasnije i

traži da se ovaj ćehaja skine, a za novog ćehaju predlažu Huseina Simitovića. Kadija je sve ovo javio u Car-grad, odakle je stigao ferman, kojim se zaštićuje ovaj stari običaj.[16])

4. Imućstveno stanje

Čizmedžije su bile mahom siromašni ljudi. Živjeli su od svojih deset nokata. Vrlo je rijedak bio među njima pokoji bogatiji čovjek. Ali skoro svaki čizmedžija je imao svoju kuću i svoj alat. To je isto imao i svaki drugi obrtnik. U zadnje vrijeme u sarajevskom Čizmedžiliku imala su samo dvojica čizmedžija svoj dućan, i to braća Hadžomerovići i Avdaga Aguša. Ovaj potonji bio je kavaf. Mnogi od njih zbog siromaštva nije ni radio u čaršiji nego kod kuće, kako je već rečeno.

Tako je bilo u prošlosti. Ni u XVI i XVII stoljeću, kad su drugi obrtnici gradili zadužbine, nije bilo među čizmedžijama bogatih ljudi. Meni su poznata samo dva vakufa u Bosni i Hercegovini, od kojih je jedan vakuf nekog čizmedžije Huseina u Sarajevu, koji je uvakufio više hiljada akči. Iz jedne bilješke znamo, da je iz toga vakufa dat zajam u iznosu od 6000 akči 1.I.973 (29.VII.1565).[17]) Drugi je vakuf čizmedžije Mahmud-baše, zvanog »Brada«, sina Smajlova, iz Sarač-Hajdarove mahale. On je 7 ševala 1196 (15.IX.1781) uvakufio u spomenutoj mahali jednu kuću, koja se sastojala od dviju soba, kuhinje, hudžere i magaze u prizemlju, te jedne sobe i još jedne prostorije na gornjem boju, avlije, staje i zahoda, kroz koji je protjecala voda, dvorišta i bašče, i odredio da se od prihoda popravlja česma Beširevica.[18]) Za upravitelja toga vakufa postavio je Ahmeda, sina Husein-baše čizmedžije. Među svjedocima ovoga akta potpisana su dvojica čizmedžija (Avdi-baša i Ahmed Kahina).[19])

Štedljivost je jedna od značajki svih naših obrtnika. Poznata je izreka: »Kànāt (štednja) ili rùsvāj«. Prevelikom štednjom je poneki od njih skupio izvjesnu svotu novaca i uputio se na hodočašće u Meku i Medinu. Pa i ti su rijetki. Ovdje ću navesti jedan vrlo zanimljiv slučaj, koji se desio 1550 godine.

Mustafa bin Abdulah i Mustafa bin Jakub iz sela Popovišta u kadiluku Višegradu izjavljuju i tuže Hurema, sina Timurhanova, iz mahale Tuti-hatun.[20])

Prvi: »Hurem je uzeo moga sina Timura i odveo ga u Stambol. On se vratio, a sin mi nije, pa ga tužim«. Drugom je iz šehera (Sarajeva) odveo bratića Nesida bin Muhameda, koji se također nije vratio. Hurem je izjavio, da su spomenuti dječaci bili njegovi šegrti i da ih je on idući na hadž sa sarajevskim hadžijama poveo. Kad su došli u Stambol, stanovali su u odajama imama Alije i radili u čizmedžiluku. Oba su se razboljela od kuge. Nesid je umro treći dan bolesti, a Timur peti dan. Njegovu su izjavu potvrdila dva svjedoka i kazala da su Nesid i Timur

---

[16]) Rukopis bivšeg Balkanskog instituta u Sarajevu, broj 1817.

[17]) Sidžil u Gazi Husrev-begovoj biblioteci broj 2, str. 145.

[18]) H. Kreševljaković, Vodovodi i gradnje na vodi u starom Sarajevu, Sarajevo 1939, str. 140.

[19]) Kronika M. E. Kadića XI, str. 95; sidžil br. 21, str. 141.

[20]) Kasnije se ova mahala zvala Dudi-bula, danas Kevrin Potok.

ukopani u Čohadžijama na Galati i da su oni prisustvovali sahrani. Njihovo je svjedočanstvo primljeno i to je uvedeno u sidžil.[21])

Jedna narodna pjesma naziva čizmedžije dilendžijama (prosjacima):

Kćerka zbori neni:
»Ne daj mene čizmedžiji, neno!
Čizmedžije — jedne dilendžije,
Muštom tuku, od gladi se vuku,
Ćiriš mažu, djevojkama lažu!
Čizmedžiji mušta u rukama
Udriće me mladu prema srcu,
Umrijeću, preboliti neću.«
(Iz zbirke Halida Kreševljakovića)

Između 1757 i 1803 zabilježio je sarajevski kroničar Mula Mustafa Bašeskija smrt sto dvadeset devetorice članova ovoga esnafa, koje je sam poznavao. Među njima je bilo četrnaest hadžija. Samo uz ime jednoga stavio je atribut »imućni«, a za jednog drugog kaže da je bio darežljiv.

U zadnje doba opstanka esnafa, oko 1900 godine, računali su se u bojle stojeće ljude braća Ahmed i Alija Hadžomerović i Avdaga Aguša, i, kako smo već rekli, oni su sjedili i radili u svojim dućanima, imali su još nešto imetka osim kuće i nešto kapitala.

U jednom sarajevskom sidžilu očuvala su se dva popisa ostavine iza dvojice članova esnafa, iz kojih se ogleda njihovo pravo imućstveno stanje, pa ih ovdje za ilustraciju donosimo u prijevodu:

Popis ostavine čizmedžije Mustafa-baše, sina Ibrahimova, iz Mehmedbegove mahale, od 16 džumáde I 1183 (17.IX.1769).

stari saruk	158 akči
stari kauk	134
još jedan kauk	132
hrka	144
stara ćurdija	200
stari ćurak	200
stari mintan	144
plave tozluke	300
3 para starih mestava	140
zeleni binjiš	1014
crveni pas	120
mahrama i kesa	90
stara jemenija	186
zeleno džube	600
naočale	20
bijela anterija	132
zobun	246
stare šalvare	204
kalpak	276
4 komada loja 100 drama	250

[21]) Sidžil M. E. Kadića u Gazi Husrevbegovoj biblioteci, str. 76, po prijevodu Hazima Šabanovića, naučnog saradnika Orijentalnog instituta u Sarajevu.

ANU BiH АНУ БиХ

8 pari puštije	576
belegija i mermer	156
sahtijan	200
mahrama	56
zembilj	24
mintan od crvene čohe	1290
džube od zelene čohe	2040
staro džube	241
nož i kesa	192
bošča	74
ćulah i stari kaftak	44
stare firale	146
stolica, džilde i sepet	82
3 sahtijana	612
160 drama ćiriša	346
sepet	22
2 kože đona	1200
dug u Mula Hasana	300
kuća	24000
	40270[22])

Popis ostavine čizmedžije Hasan-baše, sina Ahmedova, sina Fazli-hodže, iz Abdi-halife mahale, od 15 zilhidže 1184 (1.IV.1771).

ćilim	2880
2 crvena ćebeta	1080
beledi jastuk	1170
dvije hasure	200
gotovina	27840 akči i 16 groša
terđah	180
4 para kalufa	
dvije čizmedžijske alatke	18
5 komada loja	300
burgur i izeite (?)	180
suho meso 15	300
drva	300
dvije fučije i ambar	300
gaće i košulja	480
crveno ćebe	300
18 pari đona	1266
šalvare od plave čohe	912
jelek od crvene čohe	420
mala puška	2160
otpaci od mješine	126
divit	90
otpaci od sahtijana	84
ćurak postavljen janjetinom	672
binjiš od crvene čohe	3600
stare čakšire	342

[22]) Sidžil broj 11, str. 29.

stari mintan	536
sablja	726
10 pari firala	1860
mješina	264
sahtijan	278
dvije kože đona	1576
tespih	72
svijeće	200
1 pustekija i otpaci od mješine	72
6 pari firala	972
crveni pas	360
saruk	846
nove šalvare	2532
stari ćurak	840
mor-dolama	1746
tespih i nož	56
još jedan nož	384
gaće i košulja	420
srebrna čelenka	246
sablja	450
još jedna sablja	176
sablja	330
kolčak	60
2 pištolja	438
još jedan pištolj	1116
puška	204
još jedna puška	1746
kubur-pištolj	170
šiš	180
slad i hurda	246
staro sedlo	60
ćilim	212
ponjave	80
kožica i ćul	96
dušek	528
stari jorgan	360
jastuk	178
još jedan jastuk	138
hasura	106
crveno ćebe	180
još jedno ćebe	132
sofra	90
bošča	168
još jedna bošča	93
peškir i učkur	114
stare čizme	480
sanduk furde	354
još jedan sanduk	156
4 sahana i dvije ćase	726
tendžera	270
sepet i furda	50

ANU BiH АНУ БиХ

još jedan sanduk	120
tamjan	40
tendžera	304
tepsija	270
ibrik	174
tava	162
gvozdena tava	108
sjekira i sadžak	184
čizmedžijski terđah	60
još jedan terđah	106
belegija	100
mermer	48
kalupi za papuče	150
još jedni kalupi	180
sahtijan	276
još jedan kalup	90
mješina	210
mješina i mermer	360
pamučni konac	100
tri stolice	56
svijeće	212
stara peštahta	282
furlegan	486
dućanski pribor	100
pola kuće u spomenutoj mahali	12000
pokućstvo i drva	3600
gotova novca	2680
nešto beza	388
	87162[23])

Poznato mi je da je hafaf Mustafa halifa imao jedan čifluk u selu Rakova Noga, koji su po njegovoj smrti uživala njegova djeca godine 1777. (Sidžil 18, str. 46).

5. Čizmedžije u jeničarskoj službi

Većina je sarajevskih obrtnika pripadala jeničarksom odžaku. Tako je bilo i sa čizmedžijama. I među njima nalazilo se prostih vojnika ili baša, bajraktara, čauša i baščauša kao podoficira i aga ili zapovjednika. Ovi jeničari obavljali su svoj obrt, a po potrebi polazili na vojsku. Godišnje su primali neku plaću, koja im se obično isplaćivala sa zakašnjenjem. Skoro svaki novi vezir pri preuzimanju dužnosti darivao je jeničare odoramа (binjišima).

U esnafskim tefterima većih esnafa nalazimo alajbega i po više juzbaša. Po tome bi se dalo zaključiti, da je svaki esnaf bio jedna vojna jedinica, kojoj je na čelu alajbeg (pukovnik). I čizmedžije su imale svoga alajbega. U popisu od 1848 ima čizmedžija s prezimenom Alajbegović. To će biti sinovi i unuci tih esnafskih alajbega. Funkcija esnafskih alajbega i juzbaša (kapetana) nije mi potpuno jasna.

[23]) Sidži broj 11, str. 110

Jeničari su se dijelili u o r t e. U zadnje doba bilo je 196 orta. Prve 62 orte zvahu se b u l j u c i. Dalje 33 orte su se zvale s e k b a n, a od 96. do 196. zvahu se d ž e m a t i. Kroničar Bašeskija spominje na više mjesta redne brojeve orta. Jedne on zove buljucima, a druge džematima. Po njemu, u Sarajevu su bili buljuci: 10, 11, 17, 19, 25 i 29, a džemati 41, 43, 45, 50, 52, 67, 68, 96, i 97. Prema tome, redni brojevi orta u Bašeskije ne podudaraju se sa gornjom podjelom, kako ju je naveo Hammer.

Zapovjednik svih jeničara u Bosni i Hercegovini (jeničar-zabit) sjedio je u Sarajevu. Po manjim mjestima zapovjednici detaširanih jeničara zvahu se serdari. Njih je postavljao sarajevski jeničar-zabit. Vlast serdara trajala je po tri mjeseca. Isti serdar nije mogao biti imenovan u istom mjestu u sljedeća tri mjeseca, ali je mogao biti postavljen na preskok. I među čizmedžijama bilo je serdara.

Vojnike, koji se istaknu u ratu, darivali su čelenkama. U ostavini iza umrlog čizmedžije Hasan-baše nalazi se i jedna srebrna čelenka.

6) U č e š ć e č i z m e d ž i j a u r a t o v i m a i n e m i r i m a

Zbog oskudice izvora nisam našao naročitih podataka o članovima ovoga esnafa u XVI i XVII stoljeću. Sa sigurnošću može se reći, da su i čizmedžije sudjelovale u svim ratovima i nemirima toga vremena kao i kasnije.

U obrani Bosne, što ju je na svoju ruku poduzeo 1737 bosanski vezir Hekim-oglu Ali-paša, otišlo je iz Sarajeva sve što se moglo puškom zametnuti. U boju s Austrijancima pod Banjom Lukom, 4.VIII.1737, istaklo se, među drugim, više Sarajlija, a među njima i čizmedžija Rizvan bajraktar, koji se i danas spominje u predanju starih Sarajlija, a umro je 1782.[24]) Iste godine bilo je Sarajlija u turskoj vojsci pod Ozijom u Ukrajini, a među njima i čizmedžija. Više njih palo je pod Hoćimom. Veći ih je broj sudjelovao u Dubičkom ratu (1788—1791).

Poznato mi je da su dvojica čizmedžija kao age razvili bajrak i s vojnicima išli na vojsku. Godine 1768 išao je na Rusiju čizmedžijski ćehaja Muharem-aga, a bajraktar mu je bio Avdija Gušić iz 97 džemata. U Dubičku vojnu krenuo je 1789 s ostalim agama čizmedžija Kahriman-aga. Bez svake sumnje ova dvojica nisu bile jedine čizmedžije, koje su išle u rat kao age.

Za okupacije Bosne godine 1878 poginuo je kod Maglaja čizmar Abdija Šakić s Begovca, a u obrani Sarajeva 19 kolovoza izginuše: mestvedžija Mehmed Crnčević, firaledžija Mehmed Ćeremida, krpedžija Puhović, zvani Hodža Širo, iz Žagrića, čizmari Ahmed i Mehmed Šakić s Begovca i na glasu papudžija Mustafa Šakić, zvani Hrnjo,[25]) s Mahmutovca. Šesnaest čizmedžija opremiše Austrijanci u zarobljenički logor u Olomuc, odakle se povratiše krajem decembra 1878.[26])

---

[24]) H. Kreševljaković, Bitka pod Banjom Lukom 4 VIII 1737, Sarajevo 1936. (separat iz kalendara »Narodne uzdanice« za 1937 g., str. 15.)

[25]) H. Kreševljaković, Sarajevo u doba okupacije Bosne 1878, Sarajevo 1937, str. 114—123.

[26]) H. Kapidžić, Otpor bosansko-hercegovačkih muslimana protiv Austrougarske, »Gajret« kalendar za godinu 1938, str. 50 i dalje.

U pobunama u Sarajevu, što su trajale od 1747 do 1756, poginulo je i nekoliko čizmedžija.

U burnim danima prve polovine prošloga stoljeća uzele su učešća i čizmedžije. Godine 1822 opremio je bosanski vezir Dželalija u progonstvo 18 najžešćih buntovnika, a među njima čizmedžije Hadži-Ali-agu Vatrenjaka i Hadži-Abdi-agu, a u sarajevskom gradu dao je udaviti bajraktara Ahmeda, sina bajraktara Huseina. U pobuni što nastade nakon proglašenja fermana o ukidnju jeničara istakao se čizmedžija Bulić bajraktar.[27])

7) Čizmedžije u nekrologiju Mula Mustafe Bašeskije

Ovaj nekrologij obuhvata smrtne slučajeve od 1171 do 1218 ili od 1757 do 1803. Kako on uz ime donosi ponekad i karakteristiku dotične osobe, to ovdje donosim u doslovnom prijevodu sve članove ovoga esnafa. Napominjem, da sam se služio originalom, a ne Muderizovićevim prijevodom objavljenim u Glasniku Zemaljskog muzeja za 1919 godinu.[28])

Prije 1171 umrli su starac Dženđžo, hafaf, i Tiro, papudžija.

1171: Šeho, čizmedžija, starac Šeho, kavaf, i Hasan-baša, mestvedžija.

1172: Hadži Šabić, čizmedžija.

1173: Fakir, čizmedžija.

1174: Šero, čizmedžija.

1175: Hadži Salih Puška, čizmedžija, umro na putu u Meku; Šator Gušo, čizmedžija i imam u Berkuši.

1176: starac mestvedžija s Budakovića; Spaho, čizmedžija i učenik M. M. Bašeskije; Šeho, čizmedžija iz Džano-zade mahale; Hadži Mustafa Briko, kavaf; debeli čizmedžija Zumbara; Kalubdži, kavaf; čizmedžija, zet Mutapčića; Mula Salih Hadžijusufović, čizmedžija.

1177: Katil Omer, čizmedžija i baščauš, i H.-Mula Ibrahim, čizmedžija.

1178: crnobradi čizmedžija: neženja Husein Pandža, čizmedžija iz Ašik-mahale.

1179: starac čizmedžija i imam na Vlaškoj mahali; starac dugi Kuno, čizmedžija; Čizmar s Mutnog Potoka.

1180: Hadži Ibrahim Frenjo-ogli, kavaf.

1181: Šišman H.-Ibrahim Kazandžić (?), mestvedžija iz 97 džemata.

1182: Hasan, čizmedžija.

1183: kavaf H.-Hasan-aga Kulaksuz zaklao se u Hoćimu; papudžija Mustafa Čučuk iz Davud Čelebijine mahale, poginuo na Hoćimu; čizmedžija Žega s Bardakčija; mestvedžija Hadži Muharem, unuk Rabke bajraktara;

1184: papudžija Nuhan-baša bio je zarobljen u Oziji (Očakov), dugo vremena bolovao (umro je u Sarajevu); derdument čizmedžija Abdi-baša

---

[27]) H. Kreševljaković, Esnafi i obrti u BiH I, Sarajevo, str. 136.

[28]) Prijevod nekrologija Mula Mustafe Bašeskije napravio je pokojni Riza Muderizović po nekom prepisu, a ne po originalu. Zbog toga je ovaj rad Muderizovićev nepotpun i mjestimice pogrešan pa bi ovaj nekrologij trebalo ponovo izdati. Primjera radi navodim da se u prijavodu spominje 28 čizmedžija, a u originalu našao sam ih preko stotinu.

s Atmejdana, bolovao je od nekih čireva velikih kao lješnici, izraslih po cijelom tijelu, naročito po licu.

1185: starac s Bjelava Salih Ćelo, hafaf, mada je umro u osamdesetoj godini, brada mu nije pobijeljela; krpedžija Simit pravio je j a m a k-p a p u č e, a bio je ljubitelj derviša.

1187: čizmedžija Đul Mehmed, zet bajraktara Kasuma, umro u stotoj godini.

1188: čizmedžija Ibrahim-baša, bašeskija 76 džemata, veliki siromah, a bivao je više puta serdar; mestvedžija starac Maltali iz Ćemaluše.

1189: čizmedžija H.-Smail, čauš 76 džemata; Kadić, čizmedžijski alajbeg; tomagdžija, siromah s Bjelava; firaledžija Salih, pripadao je 97 džematu, Murgin zet, izgubio je jedno oko u nekoj tučnjavi; starac Hamza bio je na glasu papudžija, brzo je govorio, a bio je sofija; crnobradi čizmedžija Ali-baša.

1190: čizmedžija ćehaja, bogati Muharem-aga, bio je došao i do nekog ugleda. Sprovod mu je bio velik, a smrt mu je oglašena sàlōm s munare.

1192: siromašni čizmedžija Ćosić; krpedžija Čizmo iz Davud-čelebijine mahale, u čijem je dućanu u furdi nadeno 100 groša; malo luckasti i bjelobradi krpedžija s Begovca, Puškin brat; Hadži Mustafa Šikalo najprije je bio bazerdan i trgovac s Njemačkom, a pod stare dane postao hafaf, bolovao je od neke bolesti u nogama.

1193: Salih-baša Ćoso, čizmedžija s Mutnog Potoka, sestrić odabegdžije 97 džemata; Nuhanov brat čizmedžija Šuljko; bjelobradi Islam bajraktar, hafaf, volio žene, a umro je naprasnom smrću u Ajas-pašinoj mahali; čizmar Tiro; hafaf Čusto iz mahale Vrbanje, govorio je teško; Jašar-baša, radio čizme; stogodišnji starac Mehmed-baša; papudžija iz naše (Buzadžića) mahale, zbog starosti 5—6 godina nije izlazio iz kuće, a nije bio bolestan.

1194: mladi hafaf Mula Ahmed Maltali-oglu, umro je od vrućice; čizmedžijski ćehaja Salih-aga Ramić iz 97. džemata, smatran za pametna čovjeka; hafaf Ahmed; Ago Zub, bio je vrlo pohlepan za zaradom, a volio je šalu; mestvedžija Hadžić s Bjelava, nosio je uvijek bošču na ramenu; čizmedžija starac Selman; neženju čizmedžiju Fazlića umrtvio je nožem susjed, krojač Jeleč-oglu, jer je održavao veze s njegovom ženom; starac čizmedžija Alija Jusufagić, teško je govorio, bio je bajraktar, u 10 džematu uživao ugled, nešto je znao, jer je pohađao predavanja.

1195: Hadžihasanović, mestvedžija; čizmedžijski ćehaja Mustafa-baša Salata, umro je nenadano.

1196: Ali-baša, ćehaja čizmedžijskog esnafa; banjolučki bajraktar, čizmedžija Rizvan, porijeklom iz Neretve; siromašni jemenidžija Ahmed Šero; čizmedžija Sulejman-baša, brat terzije Pinje; Trebo čizmedžija

1197: siromašni čizmedžija emir Čelković; čizmedžija Halil-baša iz 50. džemata; Zuko Žmiro, čizmedžija; papudžija Gazija iz Imareta; svrabljivi čizmedžija Mumin; papudžija Omer-baša iz Uskudar mahale; visoka rasta Menzildžić, hafaf, nosio je robu od mjesta do mjesta, družio se s dervišima, otišao u Misir i odande u Meku te postao hadžija; hafaf Mehmed Durak, bajraktar, bio je ugledan čovjek, umro je od kuge; hafaf Sutlić, umro u Aleksandriji; čizmedžija Jamak.

1199: naočiti Ibrahim Čajo, bio je čauš teferiča na Abuhajatu, a umro je navršivši 90 godina.

1200: hafaf Hasić.

1201: Smail-hodža, papudžija; starac Hasan-baša Nevesinjac, papudžija i bešeskija 50. džemata; čizmedžija i čauš 45. džemata; starac Hadži-Omer, hafaf.

1202: Salih, mestvedžija; Ahmed Zec, papudžija, i neženja Musa, čizmedžija, izgnuli na Dubici.

1203: starac Brada, papudžija, dugo je ležao bolestan; Hoćimski barjaktar Humo (Humo-Zade), hafaf. Bolovao od žutice i posljedice bolesti su mu se vidjele na licu do smrti: starac niskog rasta Pajić, hafaf Pašić, čizmedžija.

1204: starac Ibrahim-baša Džudža, papudžija iz Dudi-bula mahale; starac Ahmed-baša Mačak, mestvedžija.

1205: Sulejman Cakaruš, hafaf; Halil, čizmedžija; papudžija niskog rasta, koji je lagano govorio, a bio je punac kazaza Hadži Hasana.

1206: Mustafa-baša Lepir; mestvedžija žute brade; starac Ibrahim Saka, firaledžija; starac papudžija; starac Smail-baša, papudžija; Mula Mehmed Pirović, hafaf, a bavio se i zamjenom obuće za drugu robu.

1207: Mehmed, pravio male čizme, a umro je u mladosti; Kul, čizmedžija; starac Hasan-baša, mestvedžija, bio dobar čovjek; Salim-baša, papudžija, bio je visoka rasta, pripadao je 50. džematu, družio se s ulemom i uvijek govorio istinu.

1208: Mustafa-baša Hrčo, firaledžija i imam 97. džemata, bio je star i bolestan; Poturčenjak, čizmedžija.

1209: Salih-baša Maletić, papudžija; stogodišnji starac Mustafa-baša, papudžija iz Franačke mahale, star i bolestan; Salih Sagr, firaledžija, bio je 1150 (1737) zarobljen u Oziji i u zarobljeništvu naučio ruski, bio je siromah i dobar čovjek; Div Osman, papudžija.

1210: Kara Hasan, čizmedžija, umro je u 90-oj godini, a saruk je zamotavao na naročiti način; papudžija Vehab iz 97. džemata.

1211: siromah (fakir), krpio mestve i tomake; mestvedžija Afadžan s Bjelava, umro kao starac; bjelobradi mestvedžija Zec; Sulejman bajraktar Tomakči, hafaf.

1212: Kačić bajraktar, firaledžija, bio je visoka rasta; Abdi-bajraktar, čizmedžija, umro u Meki; Ibrahim-baša Simit, hafaf; Dreno Gondo, hafaf, bio je bogat i kao bedel otišao na Meku.

1213: Ahmed-baša Saka, papudžija i bivši ćehaja čizmedžijskog esnafa.

1214: starac Hadži-Mustafa, alajbeg hafafa; Husein Div, čizmedžija.

8) Poznatije čizmedžijske porodice

Ovdje donosim nešto podataka o poznatijim porodicama iz zadnjih decenija ovoga esnafa. Zbog nedostataka izvora nije mi bilo moguće segnuti u njihovu prošlost ni u XVIII stoljeću, akamoli što dublje. Od tih nekoliko porodica znam sigurno, da je predak Fazlihodžića živio u XVII stoljeću i da se Puške i Šerbe spominju u XVIII stoljeću.

Fazlihodžići se prozvaše po hodži Fazliji, koji je živio u XVII stoljeću. Njegov sin Ahmed i unuk Hasan-baša pripadahu ovome esnafu. Bašeskija, bilježeći njegovu smrt u 1184 (1771), kaže da je bio firaledžija i zet Mravov[29] i sin Fazli-hodžin, ali po kassamu on je njegov unuk. Stanovao je na Budakovićima (Abdi-halife mahala). S Hasan-bašinom ostavi-

nom već smo se upoznali. U groblju na Budakovićima nalazi se grob kavafa Hadži Mustafe Fazlihodžića (umro 1213 = 1798/99). U popisu od 1848 nema Fazlihodžića u ovom esnafu, kao ni kasnije.

P u š k e. Tradicija zna da su Puške bili čizmedžije prije pohoda princa Eugena na Sarajevo (oktobar 1697). Puška Hadži-Salih bio je čizmedžija i umro je na putu u Meku 1762. Ovoga prezimena nema u popisu esnafa od 1848. Mustafa Puška zadnji je član ove porodice u čizmedžijskom esnafu. Bio je papudžija, a otselio je u Tursku i umro u Inegölu poslije 1913.

Š e r b e. Po tradiciji, u ovom su esnafu bile najstarije porodice Turbe, Puške i Šerbe. Koliko je u tome istine, zasada se ne zna. Prvi poznati Šerbo je Ibrahim-baša, a živio je prije 1774. On nije pripadao ovome esnafu. U ovom esnafu prvi poznati Šerbo je Mustafa, a naveden je u popisu od 1848. Stanovao je u Ž a b l j a k u (Hadži-Idriz mahala). Bio je čizmar. Umro je 1889. Iza sebe je ostavio osam sinova, od kojih su dvojica bili činovnici, Mehmed Sami, (1845—1919) liječnik[30], a Hadži Muharem, Salih, Ibrahim, Hasan, Husein i Junuz čizmari. Svi su izučili zanat u svoga oca.

Hasan je prvi ostavio svoj zanat prije 1900 i prometnuo se u kafedžiju. Zadnjih dvadesetak godina držao je kafanu »Bosnu« u Zrinskog ulici. Umro je 19. II. 1947, nadživivši svu braću.

Ibrahim je ostavio zanat 1914 i do smrti se bavio trgovinom. Umro je 1. IV. 1930. U dokolici se bavio pčelarstvom i cvjećarstvom. Još prije 1900 počeo je zamjenjivati trnke s modernim uništima (košnicama). Bio je hadžija. S njime je zajedno radio i mlađi brat Junuz.

Salih je također ostavio zanat i bavio se povrtlarstvom sve do smrti, godine 1926.

Husein, kasnije hadžija, ostao je vjeran zanatu, jer ga je smrt zatekla prije početka rata. Umro je 13. III. 1913. Tako su od Šerba zadnji čizmari bili H.-Ibrahim i Junuz. Hadži-Muharem je 1909 otselio u Tursku.

T u r b e su bili u ovom esnafu preko 150 godina. Kuća im je bila u S a h t i j a n u š i (sada ulica Miss Irby). Godine 1848 bila su četvorica Turba u ovom esnafu i to: Abdulah, Bego Ibrahim i Salih, dok se četvrti navodi bez imena, ali se kaže da je muezin. Mula Bego je bio poznat kao dobar firalèdžija (umro 1896), a i njegov sin Hadži-Salih bio je također dobar majstor. Hadži-Salih je bio zadnji ćehaja ovoga esnafa (umro 1928), Hadži-Bajram-aga Turbo bio je u svoje vrijeme najučeniji član esnafa. On je svršio tursku ruždiju. Dobro je govorio i pisao turski i perzijski. Mnogo je čitao perzijske klasike. Živio je kao neženja. Najprije je radio kao majstor, a onda je prodao svoj dućan i prometnuo se u kavafa. Nosio se kao kakav veliki trgovac, a bio je vrlo prijazan. Umro je 10. V. 1916. On je ujedno i zadnji kavaf.

U groblju na Hambinoj Carini, uz Mula-Begu i Hadži Saliha, pokopana su još dvojica Turba, i to šejh Hafiz Aliefendija, sin Mehmed-agin, (umro 1879) i otac H.-Bajram-agin, Hadži Avdaga (12. XII. 1896).

---

[29]) Potomci ovoga Mrava su Mravovići kojih je doskora bilo u istoj mahali.

[30]) Dr. R. Jeremić, Dr. Mehmed Sami Šerbo — prvi bosanski muslimanin lekar, Miscellanea (Centralnog higijenskog zavoda) 2, Beograd, 1938, str. 63.

V a t r e n j a c i se spominju kao stanovnici Kalin Hadži-Alijine mahale ili Čeirdžika još u XVIII stoljeću. Kuća im je bila uz današnji hotel »Poštu«. U jeničarskoj hijerarhiji Vatrenjaci su age. Prvi meni poznati član ove porodice u čizmedžijskom esnafu je Ali-aga. S ostalim buntovnicima prognao ga je Dželalija 1822. Na putu u progonstvo umro je u Goraždu. Godine 1848 bio je Ahmed-aga Vatrenjak član ovog esnafa. Umro je oko godine 1860 kao zadnji čizmedžija iz ove porodice.

U pjesmi gdje se nabrajaju age Sarajlije, kako piju pivo na Ilidži pokraj Željeznice, navode se i dva Vatrenjaka.

Jedna grana Vatrenjaka u ovom esnafu nazvana je Hadžomerovići.

H a d ž o m e r o v i ć i se prozvaše po Hadži-Omeru Vatrenjaku. Ovoga je, kako kućna tradicija kaže, kao buntovnika pozvao vezir u Travnik. Znajući što ga čeka, on se odmetne i tek nakon nekoliko godina vratio se u Sarajevo. Sigurno se zna, da su iz ove porodice u čizmedžijskom esnafu bili Hadžomerović Ibrahim (1848), njegov sin Muhamed (umro oko 1875) i njegovi sinovi Ahmed i Alija. Ova dva brata izučila su papudžijski zanat kod oca. Godine 1878 kao borci bili su svladani, razoružani i opremljeni u Olomuc, odakle su se krajem iste godine povratili kući s ostalim zarobljenicima i nastavili svoj zanat. Bili su vrlo dobri majstori. Pored svoga zanata nabavljali su veće količine kajsara i krčmili ga. Godine 1893 sagradili su moderan dućan u Čizmedžiluku. To je prva moderna zgrada u staroj čaršiji. Braća su se tako pazila, da se takva pažnja ne pamti. Ahmed je umro 30 septembra 1908, a Alija je poslije 1918 prestao raditi. Umro je 7. VIII. 1943, prevalivši 90 godina.

F a g i n i. Od svih Fagina u ovom esnafu je bio najpoznatiji Mula Avdija, najbolji čizmar svoga vremena. Stanovao je na Hridu i po tome je zvan Hriđanin, a poznat je i pod imenom Mula Avdija Čizmar. Imena H r i đ a n i n i Č i z m a r potiskoše pravo mu prezime Fagin, pa je bilo čizmedžija koji nisu ni znali da se zvao Fagin. Rođen je oko 1815, a umro je 1891. Odijevao se jeničarski. On je zadnji nosio crvenu dolamu. Radio je u jednoj odaji u Gornjim Tabacima. Sitne stvari ne bi nikome htio posuditi. Rekao bi: »Ušćuni od duhana, pa nabavi! To nije skupo«. Ali je vrlo rado davao u naruč ono, što svako nije mogao kupiti i imati.

Pripovijedao mi je Salih Ćeremida, kako ga je majstor kao šegrta poslao nekim poslom Mula-Avdiji. I kad je Salih došao u odaju, zatekao je dvojicu trgovaca, koji su od Mula-Avdije kupovali čizme. On je cijenio više pari čizama po 32 groša, a jedne je cijenio 28 groša. Kad su trgovci pregledali sve čizme, upitaše Mula-Avdiju, zašto su one 28, a ostale po 32 groša, kad su sve potpuno jednake. »Red je«, rekao je Mula-Avdija, »da se čizme pošiju jednim koncem. Kad je pošivač šio đon za puštiju, pukao je konac i on ga je nadovezao. I to je falinga tim čizmama, za koju znam i zbog koje su one cvanciku niže«.

Mula-Avdijini su sinovi H.-Mustafa, bojadžija, i H.-Sabit, firaledžija.

A g i ć i. Članovi ove porodice bili su čizmedžije ili drogeristi (atári). U ovome esnafu znam samo za trojicu Agića: H.-Abdulaha, sina Mustafina, koji je živio početkom prošlog stoljeća. Umro je 1843. Pokopan je na Hambinoj Carini. Godine 1848 radili su Abdul-Hamid i Mehmed.

Pite. U zadnje doba radila su četvorica Pita i svi su bili papudžije. U popisu od 1848 navedena su dva brata, Abdulah i Ibrahim. Ovaj Abdulah, kasnije Mula Abdija, zvan Hodža Pita, bio je vrlo ugledan čovjek u esnafu i u čaršiji. Više godina bio je ćehaja esnafa. Radio je u jednoj sobi u Gornjim Tabacima. U svojoj kući držao je filozofsko-religijska predavanja i tumačio »Tarikati Muhammedijju«. Umro je 1892.

Paluci. Iz ove porodice najpoznatiji je bio Mula Salih Paluc, upisan u popisu od 1848 kao Palucović. Bio je firaledžija i radio je u svojoj kući u Balibegovici. Uz zanat bavio se kalemljenjem voća. Sve voćke Sarajeva i okolice odlično je poznavao. Kad bi čuo za koju naročitu voćku u Mostaru ili negdje u Posavini, on bi se zaputio pješice u taj kraj. Kako mi je više puta kazivao Hadži-Mujaga Merhemić, koji je Paluca dobro poznavao, Paluc je vrlo zaslužan za kulturu voća u Sarajevu i okolini. Do smrti je nosio jeničarsku kapu čivericu i u tome je on bio zadnji Bošnjak. Umro je 1899. Osim toga, Mula Salih je bio zadnji čizmedžija, koji je postao kalfa i majstor, dok su bili na snazi esnafski statuti i dok su se pisali tefteri na izletu kušanme.

Lipe su također postarija porodica u čizmedžijskom esnafu. Godine 1848 bili su majstori Alija i Salih Lipa i radili su firale. Salihov je sin Hadži-Muharem. I on je bio firaledžija. Bio je bolje stojeći majstor. Kupovao je i po veće količine mješine od fočanskog trgovca Sime Sunarića. Umro je 1919 godine u 70-oj godini.

Sva tri mu sina: Mehaga, Bajro i Kasim izučili su čizmedžijski zanat, ali su ga rano ostavili. Bajro je umro 1930, Mehaga i Hadži-Kasim su živi, i prvom zahvaljujem za neke podatke o firaledžijskom radu.

Krtice — Aguše. U popisu od 1848 navedena su četiri člana iz porodice Krtica. Jedan od njih, Mustafa, ima nadimak Aguša. Avdaga Aguša bio je kavaf. U poslu ga je naslijedio sin H.-Muhamed. I on je za vrijeme Prvog svjetskog rata prekinuo s radom kao kakaf i do smrti radio kao bakal.

Sulejman ef. Jakubović bio je omiljen čovjek kod najširih slojeva Sarajeva zadnjih decenija turskog gospodstva u ovoj zemlji. Rođen je oko 1808. Izučio je firaledžijski zanat i postao kalfa. Ubrzo iza tog ostavio je dućan svoga majstora i upisao se u Gazi Husrevbegovu medresu. Nakon završenih nauka počeo je propovijedati po džamijama u Sarajevu. Imao je mnogo slušača. Nekome se nije svidjelo njegovo propovijedanje, te ga optuži kod onovremenog bosanskog vezira Tahir-paše (1847—1850) i ovaj ga progna u Malu Aziju.[31] Nekome od njegovih privrženika uspije i sultan Medžid mu dozvoli povratak u domovinu. Od Carigrada do Sarajeva došao je pješice. U Čajniču se susreo s povorkom, koja je nosila mrtvo tijelo Tahir-pašino u Carigrad. To je bilo 15 maja 1850. Povrativši se u Sarajevo, nastanio se u jednoj sobi mekteba Ajas-pašine džamije i tu je ostao sve do smrti provodeći

[31]) Mušir Mehmed Tahir paša postavljen je za bosanskog vezira 20 redžepa 1263 (4 VII 1847), a u Travnik je stigao 18 ramazana (30 VIII) i ostao do smrti, 9 redžepa 1266 (21 V 1850). Po njegovoj želji preneseno mu je tijelo u Carigrad. Odnesen je u tahterevanu. Povorka je stigla u Sarajevo 21. a nastavila put slijedeći dan. Mrtvo tijelo prenoćilo je u Carevoj džamiji. Ovo je sve zabilježio suvremenik Mestvica u jednom tefteru, što se čuva u Gazi Husrevbegovoj biblioteci.

asketski život. Umro je u septembru 1878, sjedeći na šadrvanu pred Begovom džamijom. Bio je vrlo omiljen kod Sarajlija, bez razlike na vjeru. Ponekad bi napravio pokoje firale, i sretnim se smatrao onaj, koga bi dopale. U Sarajevu je smatran za evliju.[32]

Bogati ljudi, koji su mu nudili pomoć, pripovjedali su, da ih je uvijek odbijao.

9) Jedan službeni popis ovoga esnafa

Burne četrdesetosme godine došlo je i u Sarajevu do pobune. Onovremeni bosanski vezir Mehmed Tahir paša došao je lično u Sarajevo, pohvatao i opremio u progonstvo u Haniju (Kaneju) na Kreti 25 najuglednijih građana, a sve ostale muslimane trgovce i obrtnike stavio pod ćefilèmu (uzajamno jamčenje). Tom prigodom sastavljen je popis čizmedžija iznad 18 godina. Njihov je esnaf u općem tefteru stavljen na prvo mjesto. Tu je zapisana 171 osoba, i među njima ima nekoliko šegrta, što znači, da su bili stariji od 18 godina. U popisu ima i nekoliko osoba navedenih samo po imenu ili samo po prezimenu. Taj sam popis složio po abecednom redu rastavivši osobe s prezimenom od onih sa samim imenom. Kod nekih je osoba označeno, koju su vrstu obuće izrađivali.[33]

Evo tog popisa:

Abadžić Ibrahim
Abdulkadirović Mehmed, hafaf,
Agić Abdul-Hamid
Agić Mehmed
Ahbabović Derviš
Alajbegović Ibrahim
Alajbegović Mustafa
Alajbegović Salih
Arnautović Mehmed
Askerović Ibrahim, papudžija,
Bakalić Salih
Batinić Ahmed
Borčak Derviš, čizmar,
Borčak Hasan, čizmar,
Borčak Selim
Butmirija Ibrahim
Butmirija Mehmed
Butmirija Mustafa
Crnalić Mehmed
Crnarijeka Mehmed, šegrt Šakićev,
Crnčević Mehmed
Čaušević Mehmed
Čaušević Osman
Čiković Sulejman, čizmar,

---

[32]) A. J. Popović, Životopis znamenitijih Sarajlija, Sarajevo, 1910, str. 12—22.

[33]) R. Muderizović, Popis sarajevskih zanatlija iz godine 1848, Glasnik Z. M. XLI (1929), sveska 2, str. 9—11.

Čizmić Sulejman
Čizmo Mustafa
Ćamo Mustafa, papudžija,
Ćurtović Mustafa, papudžija,
Delić Mula Salih, papudžija,
Dervišagić Abdulah
Dervišagić Mehmed
Dokara Mustafa
Dokara Mustafa
Dugonjić Ibrahim
Džidić Salih
Džinić, papudžija,
Đaltur Husejn
Đaltur Omer
Đaltur Omer
Đaltur Salih
Đano Mehmed
Fagin Abdulah, čizmar,
Felaf Derviš
Gačanin Fejzulah, čizmar,
Gačanin Salih-aga, čizmar,
Grablić Mula Mehmed
Gurda Mehmed
Guzarić Salih, papudžija,
Hadžiahmetagić Salih
Hadžialić Ahmed
Hadžić Abdulah
Hadžić Mušan
Hadžihasanović Mehmed
Hadžikaramujić Mehmed
Hadžiomerović Ibrahim
Hadžo Salih, jemendžija,
Hafizović Abdul-Hamid, ćehaja,
Hajlak Mehmed, sin Abdulahov,
Hajlaković Abdulah
Hlapa Husejn
Hujić Ibrahim
Imamović Ibrahim
Imamović Ibrahim
Javrumović Ahmed
Javrumović Mehmed
Kablar Mehmed
Kablarević Osman i brat mu Ibrahim
Kakrida Abdulah, papudžija,
Kalajdžić Salih
Karabdić Ahmed
Karakuš Abdulah, mestvedžija,
Karić Alija
Karić Derviš
Kilmović Mustafa

ANU BiH АНУ БиХ

Klempo Fejzulah, papudžija,
Krajina Abdulah, papudžija,
Krtica Agan
Krtica Hadži Fejzulah
Krtica Mustafa
Krtica Mustafa, zvani Aguša,
Kurt Ibrahim
Lebić Mehmed, papudžija,
Lečić Abdulah
Lipa Alija
Lipa Salih
Majdonozović Salih
Mirković Abdulah i brat mu Osman
Mujezinović Abdulah
Mulajusufović Mustafa
Muratović Salih, čizmar,
Murgić Husejn, čizmar,
Nezić Ibrahim
Nuhanović Mulo
Nuko, jemenidžija,
Odun-Salihović Mehmed
Palavra Salih
Paluc
Pamuk Alija, papudžija,
Pita Abdulah, papudžija, i brat mu Ibrahim
Ploskić Mula Mehmed
Ploskić Pašan
Prelo Ahmed
Prelo Osman
Putić Ibrahim
Ruto Osman, čizmar,
Sačivica Derviš, čizmar,
Sačivica Salih, čizmar,
Sačivica Salih, čizmar,
Salatić Abdulah
Samsarić Mehmed
Samsarić Šaćir
Sandžaktar Kadrija
Seksen H.-Mehmed
Seksenović Mušan
Seksenović Mušan, papudžija,
Seksenović Salih
Selimović Ibrahim
Selimović Salih
Silajdžić Abdulah
Slinić Alija
Slinić Hadži-Mehmed
Slinić Salih
Slinić Hadži-Salih-aga

ANU BiH АНУ БиХ

Slinić Tale
Slino H.-Husejin
Smajkanović Pašan
Sokić Salih
Sokić Sulejman
Spahić Mustafa, papudžija,
Srmić Mustafa
Sudžuka Ahmed
Šakić Hrnja, papudžija,
Šakić Mustafa
Šakić Sulejman, papudžija,
Šerbo Mustafa, čizmar,
Šolbat Mustafa
Tinjo Hadži Husejn
Turbo Abdulah
Turbo Bego
Turbo Salih
Tuzlo meuzin
Užičanin Mehmed
Vatrenjak Ahmed-aga
Zečo Mustafa, papudžija,
Zelić Abdulah, papudžija,
Zenđilović Abdulah, čizmar,
Zulfić Mehmed
Zulfić Mustafa
Žerava Mustafa
Žico Ibrahim

Bez prezimena su upisani:

Abdulah, čizmar,
Abdulah, čizmar,
Ahmet, šegrt Džidin,
H.-Ahmet-aga
Alija, šegrt papudžije Čame,
Bekir, papudžija,
Derviš, šegrt Terze,
Halil, šegrt Šolbatov,
Ibrahim, mestvedžija,
Mahmud, jemenidžija,
Mehmed, šegrt,
H. Mehmed, čizmar,
H. Mehmed, papudžija,
Mustafa, mestvedžija,
Omer, čizmar,
Selim, čizmar,
Smail, čizmar,
Sulejman, papudžija.

ANU BiH АНУ БиХ

10) Rasulo ovoga esnafa

Esnafi su kao institucija ukinuti 1851 godine, ali su čizmedžije i dalje radile i smatrale se esnafom. Oni su birali i ćehaje i čauše i držali se starog reda. Ali se od kraja prošlog stoljeća javlja i kod njih konkurencija. Smrću Bege Turbe 1896 i Mula-Avdije Paluca 1899 nestaje i zadnjih čizmedžija, koji su postali kalfom i majstorom prije godine 1851.

Sredinom prošloga stoljeća javlja se u Bosni nova obuća — kundura ili cipela, a od sedmog decenija počinju u Sarajevu raditi prvi cipelari ili kundurdžije.[34] Od 1878 cipela preuzima sve više maha i potiskuje staru građansku obuću. To se najbolje vidi po tome, što krajem XIX stoljeća nestaje šegrta u čizmedžijskim radnjama, a dućana biva sve manje. Smrtni udarac zadao je čizmedžijskom radu Prvi svjetski rat. Pri obradi pojedinih čizmedžijskih porodica vidjeli smo, kako mnogi između 1914 i 1918 ostavljaju svoj zanat i laćaju se drugog posla, a oni što ostadoše uz svoj terdah rade crne papuče, jer ni sahtijana nema više. I, kako je već rečeno, zadnji je čizmedžija zatvorio svoj dućan sredinom 1947 godine.

Ovdje donosim popis čizmedžija koji su radili između 1890 i 1914, kao i onih zadnjih što nastaviše s radom do 1947.

Nikako ne jamčim, da je ovaj popis potpun, ali sigurno mi nije umakao veći broj članova ovoga esnafa. Pri sastavu ovoga popisa znatno su mi pomogli Salih-aga Ćeremida, Mehaga Lipa i imam Mustafa Vareša-nović, a i ja sam poznavao preko 50 ljudi ovoga esnafa. Kod onih čizmedžija, koji su radili van Čizmedžiluka, naveo sam gdje su imali svoje radionice.

Evo tog popisa:

Abadžija Hadži Salih, radio u Gornjim Tabacima,
Aguša Avdaga i sin H. Muhamed, kavaf,
Alajbegović Ibrahim, mestvedžija,
Aščić (zvani Runić) Derviš, čizmar,
Aščić Mujaga, čizmar,
Babasalihović Salih, (zvani Babarosa) papudžija,
Berberović Ibrahim, mestvedžija. Sin je Mehmed-ef., radio je samo po narudžbi. Umro je u proljeće 1906 u 63 godini života.
Brkanović Husejin, papudžija, kasnije kafedžija,
Butmir Sejfo, papudžija,
Crnčević Ahmed, mestvedžija,
Crnčević Mustafa, mestvedžija,
Čavka Sulejman, firaledžija, radio u Gornjim Tabacima, umro prije godine 1914.
Ćemal Ibrahim, firaledžija, radio u svojoj kući u Čeljigovićima,
Ćeremida Mehmed, firaledžija,

---

[34]) Bosanski valija Topal Osman paša (1861—1869) opremio je u vojnu cipelarsku radionicu u Carigradu trojicu sarajevskih mladića da izuče cipelarski zanat, i kad su se povratili u Sarajevo, otvorili su svaki za se radnju. Kod njih trojice izučilo je zanat preko trideset kalfi, koji vremenom postadoše i majstori.

Ćeremida Salih, papudžija, radio u Ćulhanu, a kasnije u Kazazima.
Ćupo Salih, firaledžija, radio u Halačima.
Ćuporac Avdija, papudžija, radio u Gornjim Tabacima.
Delić Mehmed, (zvani Đakelja), firaledžija,
Delić Mustafa, papudžija,
Divović Hadžija, papudžija,
Divović Muhamed, papudžija,
Divović Mustafa, papudžija, kasnije trgovac,
Divović Suljaga, papudžija,
Durgut Husejin, čizmar, radio u Halačima,
Dždžibeg Alija, papudžija, otselio 1908 u Tursku, radio u Halačima, i braća mu:
Dždžibeg Mustafa, papudžija,
Dždžibeg Salih, papudžija,
Džanić Hasan, papudžija, radio po narudžbi u Kazazima, umro 4. I. 1948.
Džanić Mula Meho, papudžija,
Džanić Mula Mujo, papudžija,
Džanić Mušan, papudžija,
Džanić Osman, papudžija, (svi su radili u Ćulhanu, a Hasan kasnije u Kazazima).
Fagin Asim, čizmar,
Fagin Mula Avdija, čizmar, radio u Gornjim Tabacima,
Fagin Hadži-Mehmed, čizmar,
Fagin H.-Mehmed, firaledžija,
Fagin H.-Sabit, firaledžija, umro u Meki, a radio u Gornjim Tabacima,
Guto Avdija, mestvedžija, radio u jednom malom dućanu u dvorištu hana Kolobare.
Guzara Mula Salih i sinovi:
Alija,
Mustafa i
Mušan, svi papudžije. Radili su u Gornjim Tabacima.
Hadžibajrić Ibrahim-aga, firaledžija, umro 1913, prevalivši 70 godina života.
Hadžihalilović Mujaga, papudžija,
Hadžimulić H.-Ibrahim, čizmar, kasnije bakal, umro 1953.
Hadžimulić Mustafa, čizmar, umro 1895, i njegovi sinovi
Hadžimulić Ahmed-ef., otselio u Tursku oko 1900,
Hadžimulić Ali-ef., ostavio zanat prije 1900, kasnije bio imam. Umro je 10. VII. 1945.
Hadžimulić Muhamed-ef., čizmar, ostavio zanat oko 1893, odao se nauci i umro 1918 kao profesor Šeriatske sudačke škole.
Hadžimulić H.-Salih, čizmar, umro oko 1900.
Hadžomerović Ahmed, papudžija,
Hadžomerović Alija, papudžija,
Imamović Mujaga, kavaf,
Jašarević Ahmed, mestvedžija,
Kablar Avdija, firaledžija,
Kakrin Hamdija, čizmar, radio u Halačima,
Kakrin Mehmed, čizmar, radio u Halačima,

ANU BiH АНУ БиХ

Kalamujić Avdija (Avdaga), firaledžija, radio u Sagrdžijama, a kasnije kod kuće, umro je 1951 u 90-oj godini života.
Kalamujić Mehmed, papudžija, radio u Sagrdžijama,
Kalamujić Mustafa, firaledžija, radio u Sagrdžijama i kod kuće, umro je prije 1914 g.
Kečo Avdija, firaledžija,
Kemura Ibrahim, firaledžija, radio u Gornjim Tabacima.
Kemura Mustafa, papudžija,
Korjen Hasan, firaledžija.
Kurah Salih, firaledžija, radio u Halačima.
Lazović Salih, zvan Ćosuka, mestvedžija,
Lipa H.-Muharem, firaledžija, i sinovi
Lipa Bajro, firaledžija,
Lipa Mehaga, firaledžija, radili u Gornjim Tabacima,
Mujezinović Avdija, zvani Venter, fireledžija, radio u Halačima,
Novalija Mujaga, firaledžija, bio je i čuvar Gazi Husrevbegova i Muratbegova turbeta. Umro 4.IX.1947.
Paluc Mula Avdija, firaledžija,
Pamuk Mehmed, papudžija,
Pamuk Mustafa, papudžija, radio u Kazandžiluku,
Pamuk Mušan, papudžija,
Pašalić Mehaga, papudžija,
Pehla Mehaga, papudžija,
Pejdah Avdija, čizmedžija,
Pinjo Muharem, firaledžija,
Pita Fejzlija, papudžija,
Pita Ibrahim, zvani Dišo, papudžija,
Pita Mehmed, papudžija,
Pita Muhamed-aga, zvan Hodža Pita, papudžija, radio u Gornjim Tabacima,
Pliska Avdija, firaledžija, radio u Halačima,
Porča Uzeir, papudžija, kasnije kafedžija i muezin, umro 1952. Radio u Ćulhanu.
Prelo Hasan, papudžija,
Puška Mustafa, papudžija, radio u Ćulhanu, kasnije u Kazazima i 1909 otselio u Tursku,
Sačivica Hasan, čizmar,
Smajlović Smail, mestvedžija,
Šakić Hamid, papudžija,
Šakić Hodža, papudžija,
Šakić Ibrahim, zvani Dedo, firaledžija,
Šerbo Hasan, čizmar, kasnije kafedžija,
Šerbo Husejn, čizmar,
Šerbo Ibrahim, čizmar, kasnije bakal,
Šerbo Junuz, čizmar,
Šerbo H.-Muharem, čizmar, otselio u Tursku poslije aneksije B i H,
Šerbo Mustafa, čizmar,
Šerbo Salih, čizmar,
Šikalo Avdaga, firaledžija,

ANU BiH АНУ БиХ

Tahirović Ahmed-aga, zvani Džambas, mestvedžija, radio u Kazazima,
Teko Ahmed, papudžija,
Teko Mehmed, papudžija,
Terza Mula Avdija, firaledžija,
Terza Ibrahim, papudžija, radio u Gornjim Tabacima, umro 1912,
Terza Mehmed, firaledžija,
Terza Mušan, firaledžija,
Terza, Salih, sin Ibrahimov, radio u Gornjim Tabacima, umro 15.X.1938,
Terza Tahir, firaledžija, radio u Gornjim Tabacima, umro oko 1930,
Tokalija Mujaga, čizmar,
Tokmo Ibrahim, radio samo dječje mestve po narudžbi,
Trebinjac H.-Ahmed, papudžija,
Trebinjac Muharem, firaledžija, kasnije crni papudžija, umro 1933,
Turbo Hadži-Bajram-aga, kavaf,
Turbo Bego Ibrahim, firaledžija,
Turbo Hadži Salih,
Tuzlo Mujaga, firaledžija, 1910 otselio u Tursku,
Zendil Mula Avdija, čizmar,
Zendil Ibrahim, čizmar,
Ždralović H.-Nurija, zvani Krasto, kavaf, umro 1900.

Posljednje čizmedžije u Mostaru

Prema podacima jedinog živog čizmedžije u Mostaru, Mustafe Krpe, sina Muhamed-agina, (rođen 1872) zadnje su čizmedžije bile u Mostaru:

Began (zvani Hodžić) Zulfo, posljednji zatvorio radionicu oko 1925. Kod njega je radio Krpo.
Bovan Jovo,
Buljko Ahmet-aga,
Čadra Derviš,
Drljević Husaga, (umro 1953, navršivši blizu 100 godina).
Džamonja Jakov (?),
Elezović Ibrahim,
Elezović Mustafa,
Elezović Vejsil,
Fazlibegović Muhamed,
Hadžosmanović Osman (Šeho),
Kazazić Ahmed i
Pezo Ibrahim.

Vrijedno je spomenuti, da su se ovim obrtom bavili u Mostaru uz muslimane i pravoslavni i katolici. Proizvodili su u zadnje doba isključivo »postule« i firale. Firalama se u Mostaru nazivala dječija obuća slična postulama, samo s jednim kajišićem koji se sapinjo preko napleta.

II.

ČIZMEDŽIJSKI DUĆAN

Većina dućana po raznim mjestima Bosne i Hercegovine građena je od drvenog materijala. Ako su dućani imali iza sebe magazu, onda su ove bile građene od kamena, sedre i ćerpiča. Rjeđe su dućani zidani od sedre i kamena. Takvih je dućana u Sarajevu bilo samo oko oba bezistena.

Dućan je od ulice potpuno otvoren, a zatvarao se ćepencima. S ostale tri strane ograđen je, i to pozadi zidom, a sa strana drvenom pregradom. Odozgor je strop, odozdo pod. Ispod nekih je dućana mala, trapu slična prostorija, a zove se ćumurnjak. Krov je na jednu vodu i na njemu je ćerèmit. Svi su krovovi u jednoj ulici bili u istoj visini, i tu se nisu raspoznavale granice susjednih dućana. Iznad nekih dućana bile su sobe, u kojima se radilo.

Neki su dućani prilagođeni prirodi posla, koji se u njima odvijao. U ovu vrstu dućana ubrajali su se kovački, zildžijski, kazandžijski i svjećarski dućani, onda berbernice (brijačnice), aščinice, pekare i nalbantnice.

Čizmedžijski su dućani bili posve jednostavni. Ispod njih nije bilo ćumurnjaka. Zbog naravi posla, s kojim ćemo se upoznati na drugom mjestu ove radnje, oni su zimi bili i od ulice zatvoreni staklenom pregradom, kao i berbernice. Na podu je stajao jedan ili više pomičnih terđaha, a po zidovima i stropu bilo je više čivija, na kojima se izrađena roba sušila. Ponegdje je bila i pokoja rafa. Dućani kavafa (trgovaca obućom) bili su i zimi otvoreni. Zbog naravi posla ovi su obrtnici mnogo više radili po sobama nego u dućanima. U sarajevskom Čizmedžiluku bilo je svega 26 dućana. A još krajem prošloga stoljeća brojio je ovaj esnaf oko stotinu članova. Njihovih je radionica bilo po sobama u Gornjim Tabacima, Halačima, Kovačima, Sagrdžijama i u Ćulhanu, te i u jednoj sobi u Kazandžiluku. Isto tako je u Mostaru i Travniku bilo soba, u kojima su čizmedžije radile. Najsiromašniji su radili kod svojih kuća.

U čaršiji Travnika bio je također Čizmedžiluk s dvadesetak dućana, oko 25 soba i do dvadesetak kreveta, a i izvan njega bilo je njihovih dućana. U ovom Čizmedžiluku bila su ispred dućana krevèta. Travnički je Čizmedžiluk propao u požaru od 1903.

Centar ovih obrtnika u Foči bio je u onoj ulici, što udara od Čehotine prema Šehovoj džamiji, i dalje prema pazaristu.

Ne znam, jesu li čizmedžijski dućani u Mostaru bili grupisani, ali naročite čaršije nisu imali. Ni ona ulica u Foči nije se zvala Čizmedžiluk.

Kreveta i krpedžije

Obuću su popravljale ili krpile krpedžije. Tim se poslom nisu bavile čizmedžije. To je bio najsiromašniji sloj obrtnika. Njihove mušterije su bili najsiromašniji ljudi, jer bolje stojeći građani rijetko su krpili obuću. Alat krpedžije bijaše bičkija, igla, šilo, zumba i pokoji kaluf. Zakrpa na prednjem dijelu đona zvaše se prsnjača, na zadnjem pétnjača, a na puštiji pundžáze.

Krpedžije su radile po krevetima.

Krevetom se zvahu dućančići, što su bili ispred dućana po nekim širim ulicama (Atari, Halvadžiluk itd.) Tih je kreveta nekada u Sarajevu bilo vrlo mnogo. Najviše ih je propalo u požaru od godine 1842. Zadnja kreveta u Sarajevu propadoše u požaru od 1908, u kome je izgorio cio Halvadžiluk, a u Travniku 1903, kada je propao i cio Čizmedžiluk. Koliko znam, još su sačuvana samo tri ovakva kreveta u Bosni i Hercegovini, i to u Visokom, i zbog toga ih je Zavod za zaštitu spomenika kulture stavio pod zaštitu države.

Ovakav je dućančić sličan velikom robnom sanduku. Površina mu je bila do podrug četvornog metra, a visina do 130 cm. U njemu se radnik nije mogao ispraviti. Jedan ili dva ovakva nevoljnika radila su na krevetu. To je mjesto natkriveno krovom, ali nije bilo zatvoreno. Alat i druge stvari krevetari su noću sklanjali u dućan, pred kojim je k r è v e, ili u radnika što je radio u prostoriji ispod njega.

U ispravama, koje govore o krevetima, zove se ono prvo »kreve pod katancem«, a ono drugo »otvoreno kreve«. U tim ispravama kreve se zove »pike«.

Osim krpedžija bilo je po krevetima i drugih sitnih obrtnika, pa i »trgovaca« raznom robom. Vrijedno je zabilježiti, da je u jednom ovakvom krevetu neki Abdusamed prodavao noževe i handžare, a umro je 1192 (1778) godine, kako je to zabilježio Bašeskija.[35]) Svi su se oni zvali k r è v e t a r i. Njih poznaje i narodna pjesma. U jednoj pjesmi što ju je zabilježio Halid Kreševljaković (1893—1928), koja prikazuje Sarajlije kao buntovnike i od kojih ne smije Ali-paša proći kroz Sarajevo, čitamo, među ostalim, kako nisu bakali bijeli pilavi,

krevetari — biber po pilavu...

U pjesmi »Knjaz Milinko i knjaz Vojislav« čitamo:

I gradske nam sokake preskaču,
Pa nam ruše hane i dućane,
Zabun čine jadne krevetare.
(T. Kašiković, Narodno blago, Sarajevo, 1927, str. 49).

Do spomenutog požara (9.VII.1842) bilo je, prema službenim podacima, u Sarajevu 261 kreve pod katancem i 741 otvoreno kreve.

III.

NOVCI, MJERE I UTEZI

U vrijeme postojanja čizmedžija kolali su razni novci, dok mjere za dužinu i težinu bijahu skoro cijelo vrijeme iste: aršin i oka. O novcu i mjerama toga vremena reći ću samo toliko koliko to zahtijeva ova radnja.

Novci: Od XV do XVIII stoljeća glavni je tekući novac akča, a od XIX stoljeća groš i forinta.

A k č a. Akča (aspra ili jaspra, od turskog a k, a znači bijel) bijaše najsitniji novac promjera 10—12 mm, težine 0.965 do 1.10 g. Vre-

[35]) Rukopis u Gazi Husrevbegovoj biblioteci br. 119, str. 82.

menom težina joj je opadala, te je krajem XVII stoljeća iznosila samo 0.913 g. Po zakonu sultana Sulejmana od 1536, kovalo se od 100 drama (1 dram je 3.2 g) čista srebra 420 komada akči. U doba istoga sultana 83 akče vrijedile su jedan filur (dukat). U XVI stoljeću kovale su se akče u više mjesta na Balkanu; u Bosni su tada bile kovnice u Srebrenici i Čajniču. U raznim ispravama XVIII stoljeća spominju se sag-akče (zdrave akče) i čuruk-akče (nezdrave). Ove potonje biće one, što im je težina 0.913 grama čistog srebra.[36])

Od kraja XVIII stoljeća računa se na pare, a od početka XIX na groše. Groš se dijeli na 40 para. Para se računala po 4 akče. Dvije čuruk-akče činile su jednu sag-akču. 500 groša zvaše se k è s a, a 100.000 bilo akči, para ili groša činilo je t o v a r ili j u k. Trideset para je z o l o t a. C v a n c i k a je zdrava i šuplja; zdrava je 4 groša, a šuplja se računala 3 groša i zolotu. Još i u XVIII stoljeću računale su se veće sume u grošima, a u najviše slučajeva groš je 160 akči.

Iza okupacije tekući je novac najprije f o r i n t a, a onda k r u n a. Forinta se dijelila na 100 novčića ili krajcara, a kruna na 100 helera ili filera. U čaršiji se računao groš 8 krajcara, forinta 12 (a ne 12.5) groša, a kruna 6 groša.

A r š i n je mjera za dužinu kao i oka za težinu u orijentalnom sustavu mjera. Aršin se dijeli na 16 g r e h a. U praksi su bila 3 aršina: čaršijski (68 cm), terzijski (65 cm) i građevinarski ili neimarski (75,8 cm).

Oka se dijeli na 400 drama; 100 drama čini litru. U oki su 4 litre; 100 oka je t o v a r. Jedna oka teži 1,28 kg.

IV.

ĆERESTA (MATERIJAL)

Učinjena koža, kao glavni proizvod i još neki neznatni polufabrikati jesu materijal ili ćeresta naših čizmedžija. Nešto od te robe domaći je proizvod, a nešto se uvozilo. Glavni je materijal: đon, žuti i ponešto bijeli sahtijan, kajsar, žuta i ponešto bijela mješina i bujer, a sporedni: konac, bez ili platno, čoha, kora od lipe, ćiriš i kopče.

Sve vrste kože proizvod su tabaka. Žuti sahtijan i žuta mješina uvozni su artikli, đon, bijeli sahtijan i bijela mješina te bujer proizvod su domaćih tabaka, dok se kajsar i kod nas proizvodio, a i uvozio. Čoha i pamuk su se također uvozili, a konac i b e z su se izrađivali u zemlji. Također se uvozila i žica, od koje su se pravile kopče.

U početku razvoja čizmedžijskog obrta u Bosni, u drugoj poli XV stoljeća, ovdje nije bilo odmah tabaka, pa se sva roba potrebna čizmedžijama morala uvoziti, ali to, kako već znamo, nije dugo trajalo i tabhane su počele nicati po raznim mjestima, gdje su za to postojali uvjeti. Možda je Sarajevo prvo mjesto u kome se u ovoj zemlji počela prerađivati (štaviti) koža. Tabački je obrt u neposrednoj vezi s k à-

---

[36]) Ispor. Dr. Ć. Truhelka, Jedan nalaz turskih akči iz Macedonije, Glasnik Z. M., 1919, str. 100—116; Kraolitz—Wittek: Mitteilungen der Osmanischen Geschichte, Bd I. Heft 1 Wien, 1921, str. 32; Ćiro Truhelka. Zakon Sultana Sulejmana I o srebrenim rudnicima i kovnicama akča u Bosni i susjednim zemljama. Separat iz »Numizmatike« II—IV, 1934—1936, str. 1—11.

sapima, a tih je obrtnika bilo u ovome gradu u XV stoljeću. Oni su morali prodavati kožu tabacima. Svi tabaci jednog mjesta činili su tabački odžak. Svaki ovakav odžak imao je i svoje područje, u kome su svi kasapi morali njemu prodavati kožu od zaklane stoke. Na jednom području nije smio kupovati kožu tabak iz drugog područja, a isto tako znalo se točno kome ćebedžiji može tabak prodavati vunu.

1.) Đon. Đon se dobiva od volovskih, a ćusèle od kravljih koža. Deset koža đona ili ćuseleta zvaše se nobet. Đon i ćusele prodavali su se na komad, a i na oku ili, bolje rečeno, vagali su se.

S đonom kao robom sretamo se u poznatim domaćim izvorima prvi put 1558 godine. Pred sudom u Sarajevu osuđen je sredinom džumade I. godine 965 (mart 1568) na pritužbu Džafera Ilijasova neki Redžep da plati 96 akči, koje mu je dugovao za đon.

Đon se proizvodio u više mjesta Bosne i Hercegovine i podmirivao je potrebe čizmedžija i opančara. God'ne 1848 bilo je u samom Sarajevu 85 tabaka, a posljednja je tabhana ovdje zatvorena 1917. Znam, da se đon iz Sarajeva izvozio u Mostar još u XVII stoljeću, a i kasnije.

Kroz zadnjih tridesetak godina opstanka čizmedžijskog obrta, nakon što je jenjao rad tabaka u Sarajevu, đon i ćusele ponajviše su se uvozili iz Visokog. Visočani su obično pazarnim danom (srijeda) donosili svoje proizvode u Sarajevo, i u dvorištu hana Kolobare prodavali. Bolje stojeće čizmedžije odlazile su u Visoko i ondje se podmirivale Đon se iz Visokog prevozio kolima. Cijena je đona bila u zadnje doba 2,40 kruna, a ćuseleta 5 kruna po kg. Đon se prodavao mokar, a ćusele suho.

Godine 1771 stajale su dvije kože đona 1576 akči.

2) Sahtijan i mješina. Gornji dijelovi (oberteile) građanske obuće pravili su se uglavnom od sahtijana. Sahtijan se dobivao prerađivanjem (strojenjem) kozijih, a mješina ovčijih koža. Po boji sahtijan je bijeli, žuti, crveni i crni. Crveno obojeni sahtijan zvao se kajsar, a crno kèčederis. Mješina je samo bijela, žuta i plava. Plavo obojena mješina zvala se bujer.

Deset komada sahtijana ili mješine čini turu. U jednom izvoru iz 1679 navedeno je devet ketiša sahtijana,[37]) a u jednom drugom iz istog vremena 24 ture mješine.[38]) Kètiš je sigurno madžarska riječ, izvedena od glagola kötni, a znači vezati, i prema tome ketiš znači svežanj, a to isto znači i tura u turskom jeziku. Riječ ketiš ima Mažuranić u svojim Prinosima za hrvatski pravno-povjesni rječnik i kaže na strani 500, da joj se ne zna pravo značenje ni postanje.

Najdonji komad u turi zvao se dušek, a najgornji kapak. Mješine u turi bile su dva puta previjene, prvi put po sredini, a drugi put ispod oglavine, dok se sahtijan previjao i na donjem dijelu. Ovako složena koža pakovala se u bale po 10 tura. To se zvaše strana. Dvije strane činile su tovar. Ako je roba dolazila iz daleka, na pr. iz Skoplja, Soluna itd., bale su bile najprije dobro utegnute užetom, a onda omotane i za-

---

[37]) Fr. Rački, Dopisi između krajiških turskih i hrvatskih častnika, Starine Jugoslavenske akademije, XI, str. 127.

[38]) Fr. Rački, o. c. str. 133.

šivene u dvostruke pokrovce. Kako je svaki trgovac imao svoj broj, taj bi se broj izvezao kanafom na pokrovcu pri vrhu bale. Pakovanje je bilo tako čvrsto, da kad bi bala pala u vodu, roba se ne bi oštetila. Tovar kože težio je oko 100 oka.

Sahtijan su počeli nepoznatog vremena proizvoditi Arapi. Pod tim imenom poznat je na Orijentu i kod nas na Balkanu, a na Zapadu ga zovu safijan ili maroken, po Maroku, gdje se i danas proizvodi. Safijanom se prozvao po marokanskom gradu Safi.

Bijeli sahtijan i mješina proizvodili su se u svim našim mjestima, gdje se koža štavlila. Kako su ovu vrstu kože čizmedžije najmanje trošile, spomenuću samo to, da je ona u zadnje vrijeme najviše uvožena u Sarajevo iz raznih mjesta, naročito iz Visokog i Foče, a prije 1908 donošena je iz Pljevalja i Novog Pazara.

I ovu robu su čizmedžije, kao i đon, kupovale od tabaka neposredno.

Žuti sahtijan i mješina uvoženi su uglavnom iz makedonskog Skoplja, ali je naročito sahtijan importiran i iz Edrene i Carigrada. Iz Edrene je dobavljan još polovinom XVI stoljeća.

Ovu robu nisu mogle čizmedžije nabavljati izravno od tabaka kao đon i bijeli sahtijan, jer je nisu donosili u Sarajevo tabaci, nego trgovci, koji su trgovali sa spomenutim mjestima. Kako je roba bila skupa, to se nije isplaćivalo nabavljati manje količine, a za veće trebao je znatan kapital, te je još od sredine XVI stoljeća bio po jedan—dva trgovca koji su trgovali skoro isključivo žutim sahtijanom i mješinom. Ti trgovci zvali su se sahtijàndžije.

Nabava sahtijana vršila se poprilici ovako: udružila bi se po dva, pa i po tri trgovca zbog većeg kapitala. Jedan od njih boravio bi po 6—9 mjeseci godišnje u Skoplju, kupovao robu od tabaka i slao je u Sarajevo. Od sirove kože do sahtijana i mješine bio je dug proces. Trajao je i po tri mjeseca. Rijetko se nalazila gotova roba. Veće količine novaca nisu tada davali trgovci tabacima kao predujam za naručenu robu, jer ovi ljudi u Skoplju nisu bili uvijek potpuno sigurni. Kad bi se sakupilo robe po pet ili više tovara, onda bi se na gornji način spakovala i otpremila u Sarajevo. Kiridžije iz Skoplja nosile su robu do Novog Pazara, a odavde druge do Pljevalja i treće do Sarajeva. U Novom Pazaru, Pljevljima i Skoplju bili su komisionari, koji su primali i dalje otpremali robu. Ponekad bi i sam trgovac putovao s kiridžijama iz Skoplja do Sarajeva na konju. Prenos robe nešto je olakšan i ubrzan izgradnjom pruge Skoplje—Mitrovica (godine 1873). Od ovoga vremena komisionari su preuzimali robu u Mitrovici i Pljevljima. Od okupacije Bosne plaćala se carina na Metaljci kraj Čajniča. Samo su jedamput, i to u maju 1914, došli tovari sahtijana iz Skoplja preko Niša i Beograda, premda je ova pruga bila u prometu od 1888. To su ujedno bili i zadnji tovari, koji su stigli u Sarajevo.

Kako je čizmedžijski obrt počeo jače opadati krajem prošlog stoljeća, ne sjede trgovci u Skoplju duže od 2 mjeseca, ali odlaze po 2—3 puta godišnje. I putovanje je sada bilo olakšano, jer se željeznicom stizalo iz Sarajeva u Skoplje za 33 sata, mjesto 15 do 20 dana na konju.

U Skoplju je veze između tabaka i trgovaca u Sarajevu održavao komisionar Petar Lekić,[39]) a ponekad i Arso Jakimov.

Kroz zadnjih tridesetak godina prodavao se sahtijan u Sarajevu po 54—60 groša oka, a mješina po 120—144 groša (10—12 forinti) tura.

Našao sam nešto podataka u jednom starom sidžilu o ovoj trgovini u vremenu od 1556—1558, pa ih iznosim.

Neki Bajazid iz Sarajeva bio je dužan tabaku Ilijasu iz Edrene 1200 akči, i kad je ovaj preko svoga opunomoćenika Hadži Kvejsa zatražio taj dug, on je na sudu priznao da je dužan za sahtijan samo 800 akči. To je svjedocima dokazano i sud je presudio da Bajazid plati 800 akči (mjesec muharem 964 godine — april 1556).

Zanatlija je kupio od trgovca 100 komada sahtijana ne gledajući i ustanovio neispravnost robe (espapa), pa prijavio. Dva tabaka kao stručnjaci konstatuju neispravnost, pa je presuđeno da se roba vrati.

Husejin, sin Ilijasov, podnosi tužbu na sudu protiv prisutnog Redžepa, sina Ahmedova: »Kod Redžepa ima mojih 135 akči od sahtijana. Primio sam 15 akči; ostalo tražim.« Sud presuđuje da Redžep plati 120 akči, jer nije mogao dokazati, da je uz 15 akči dao i jednu filuriju (sredinom džumade I. godine 965 — 1.—10.III.1558).

Alidžan, sin A..., dovodi na sud Aliju, sina Junusova, i tuži ga da mu je za don dužan 670 akči i to traži. Alija priznaje, ali je on dao 35 sahtijana u zalog. Sud donosi odluku, da on zalog uzme, a dug vrati. (7 džumade II 965 — 27.III.1558).

Memi, sin Husejinov, tuži Memiju, sina Džaferova, da mu je dužan za sahtijan 8440 akči. On priznaje i osuđuje se da plati.

Šadža Bali, sin Karagözov, tuži Ahmeda, sina Isatova, da mu je za sahtijan dužan 4870 akči. Dužnik priznaje dug, ali sad nije u stanju da plati i predat je muhziru da utjera dug.

Husejin, sin Ilijasov, tuži prisutnog Inehana, sina Šadije, da mu duguje za sahtijan 230 akči, što ovaj priznaje.[40])

Ovo nekoliko primjera pokazuju nam, da je bila dosta živa trgovina ovim artiklom.

Prva sigurna vijest o uvozu sahtijana iz Skoplja u Sarajevo potječe iz godine 1566. Dva ortaka Jevreja, i to Isak, sin Abrahamov, i Rafael, sin ...., iz Sarajeva bili su dužni Omeru Čelebiji iz Skoplja 17.750 akči za 355 komada sahtijana i osuđeni su bili da plate 26 ševala 973 (16.V.1566). Prema tome, komad sahtijana prodavao se po 50 akči.[41]

Trgvoci sahtijanom zvahu se sahtijandžije. Najstariji sahtijandžija u Sarajevu, za kojega znam, bio je neki Hadži Mahmud. On je oko 1550 godine sagradio jednu džamiju, koja je nosila njegovo ime kao i okolna

---

[39]) Petar Lekić bavio se trgovinom i komisionim poslovima. Rođen je u Brčkom, a u Skoplje je došao kao mladić. Među Srbima Skoplja uživao je veliki ugled. Svi ljudi od nauke, što su dolazili do 1912 godine iz Srbije u Skoplju, obraćali su se njemu i bili su njegovi gosti. Dobro se poznavao sa Stojanom Novakovićem. U Skoplju je bio podigao pivaru, ali do rada nije došlo, jer su ga u tome ometali solunski Jevreji, vlasnici pivare. Umro je 1935 godine.

[40]) Sidžil u Gazi Husrevbegovoj biblioteci broj 129.

[41]) Sidžil 2, str. 456.

mahala. Ta je zgrada stajala u današnjoj Miss Irby ulici, koja se zvaše Sahtijanušom sve do godine 1915. Džamija je porušena godine 1920.[42])

Sve do sredine XVIII stoljeća, osim gore spomenuta dva Jevrejina,[43]) nije mi poznat nijedan drugi sahtijandžija.

Nešto prije 6 siječnja 1763 umro je u Sarajevu Hadži Salih efendija Kamber-zade (Kamberović), stanovnik mahale Vlakovci. On je sam i s bratom H.-Ibrahimom trgovao svim vrstama kože što su je trošile čizmedžije i među ovim obrtnicima imao je dosta dužnika i to ne samo u Sarajevu nego i po drugim mjestima (Foča, Čajniče, Višegrad, Rogatica, Srebrenica, Zvornik, Visoko, Fojnica, Mostar, Nikšić i Podgorica) gdje se obuća proizvodila. Iz popisa ostavine (Sidžil X, str. 16—19) vidi se da je imao 2032 komada razne kože (926 komada žutog, 312 crvenog i 35 crnog sahtijana, 126 komada kože đona, 52 bujera, a ostalo razna koža) u vrijednosti od preko 600.000 akči. Od nekretnina imao je kuću u spomenutoj mahali, po polovinu u četiri dućana u Čizmedžiluku i jednu polovinu dulafa (dućana) u Brusa-bezistenu. Cijela ostavina je procijenjena na preko 1,300.000 akči.

Hadži Salih-ef. Kamberović ubrajao se među jače trgovce onoga vremena i bio je dobro obrazovan čovjek. Imao je veću biblioteku. Kroničar Bašeskija kaže, da je bio muderis (profesor).

Kroz daljih sto godina nije mi poznat nijedan sahtijandžija. Oko 30 godina bavio se ovim poslom neki Kazandžić (umro 1885).

Oko 20 godina trgovao je sahtijanom kao sporednim artiklom Petar Pešut,[44]) onda Blaško Tasović ili Tasovac.[45]) Od 1886 pa do 1921 bavio se ovom trgovinom kao glavnim zanimanjem Mehaga Kreševljaković,[46]) a do 1900 s njim u ortakluku su radili braća Avdaga i Ibrahim-beg Užičanin.[47]) Poneštο carigradskog

---

[42]) S. Kemura, Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe, Sarajevo, 1910, str. 284—289.

[43]) O trgovini ove dvojice Jevreja ima nešto podataka u djelu d-ra Moritza Levija: Die Sephardim in Bosnien, Sarajevo 1911, str. 8.

[44]) Petar Pešut rodom je od Trebinja. U Sarajevo je došao kao mladić. Bio je momak u trgovca Gavre Jelića. Kasnije je preuzeo njegovu radnju. Sa skopskim tabakom Muhamedom, sinom Hadži-Bećirovim, radio je dugi niz godina i kad je obolio, došao je Muhamed 1898 da ga posjeti. Pešut je vrlo mnogo držao do svog dobrog glasa u trgovačkom svijetu. Pred smrt je obnevidio. Umro je 14. III. 1899 u 70-toj godini. U čaršiji je bio poznat pod imenom Šaši-Petar (Bosanska Vila XIV (1899) str. 96).

[45]) Blaško Tasović roden je u Skoplju oko 1838. Još za turske uprave došao je u Sarajevo. Trgovao je ćilimima, čohom, užarijom itd. Dućan je držao u Kundurdžiluku, gdje su u isto doba imali dućane trgovci: kožar Alkalaj, Hodžabehorović (Zadik Danon), Binjo Kabiljo i sin mu Salamon, Aleksandar Besara, Avdaga i Ibrahim-beg Užičanin, Mehaga Kreševljaković i Ante Perišić. Blaško je bio skroz povučen čovjek, dok su se ostali trgovci lijepo pazili i posjećivali. Govorilo se, da u njegov dućan ne ulazi kafedžija. U jednom je bio bolji od ostalih trgovaca, jer dok su svi noćnom čuvaru (pasvandžiji) plaćali odredenu taksu, Blaško ga je višestruko nagrađivao. Vrlo se lijepo nosio. Bio je pravi gospodin. Medu prvim dobrotvorima »Prosvjete« bio je Blaško. Zvali su ga Tasovac, a pravo mu je prezime bilo Tasović. Umro je 21. VIII. 1908.

[46]) Mehaga Kreševljaković, tačnije Kreševljak (1852—1921) trgovao je najprije gvozdenom robom iz Kreševa, Fojnice i Vareša, kao i otac mu Mula Ibrahim (umro 22. III. 1853). Raditi je započeo 1874. Od 1885 do smrti (21. IV. 1921.) bio je sahtijandžija. Radio je ortački s braćom Avdagom i

sahtijana dobivali su trgovci tvorničkom kožom, braća Demerdžići.[48])

Manje količine žutog sahtijana izvozile su se u Travnik. Nešto od ove robe kupovao je od sahtijandžija do 1906 sarajevski kožar Jakob Steiner[49]) i izvozio ga u O-Bessenye u Banatu. I kad je čizmedžijama O-Bessenya dodijala skupoća, uputio se jedan od njih da nađe izvor, odakle Steiner nabavlja tu robu. Neki Augustin Sebastijan, koji je 1906 došao u Sarajevo, našao izvor i saznao cijenu, pričao je trgovcima ovom robom, da je Steiner njima slao sahtijan i zarađivao 100%.

Od zadnjih skopskih tabaka, čija je roba dolazila u Sarajevo, poznati su mi: Hadži-Muhamed-aga, sin Bećirov, i njegovi sinovi Jusuf i Mehmed ili Meho, onda neki Ejub i njegov sin Husman i kao zadnji, Idriz, sin Azizov.

c) Kajsar. Kajsar je crveno obojeni sahtijan. Kajsar je glavni materijal za firale (jemenije ili postule). Izrađivali su ga tabaci Soluna, Sereza, Skadra, Mostara, Travnika i još nekih drugih naših mjesta. Najbolji kajsar se izrađivao u Mostaru, a najslabiji u Travniku. U Sarajevu se najviše trošio mostarski kajsar. Ponešto kajsara donošeno je i iz gore spomenutih mjesta.

Po prilici od 1880 kupovali su veće količine mostarskog kajsara i u Sarajevu krčmili braća Ahmed i Alija Hadžomerovići, zanatom papudžije, i Hadži Ahmed Trebinjac, također papudžija i kavaf.

U zadnje doba prodavao se kajsar na oku po 60 groša. Iz jednog srednjeg komada kajsara, težine do pola oke, mogle su se napraviti do petore firale.

Kajsar je dobio ime po gradu Kajsariji u Maloj Aziji. Kad se počeo izrađivati u nas, ne znam. Držim, da je to moralo biti još u prvim decenijama turske vladavine u Bosni, jer su crvene firale bile službena obuća jeničara u miru. Kako je kod kajsara pored kože glavni elemenat fina crvena boja, dobavljali su mostarski tabaci majstore iz Soluna i

---

Ibrahim-begom Užičaninom. Godine 1899 istupio je iz društva Ibrahim-beg, a 1902 Avdaga. Mehaga je učestvovao u otporu protiv okupacije 1878. Putovao je u trgovačkom poslu po Srbiji, Novopazarskom Sandžaku, Makedoniji do Soluna i Carigrada kao gvožđar i kao sahtijandžija. Trgovao je od 1874 do 1921, tačnije do 1914, dakle punih 40 godina. Počeo je s kapitalom od 100 dukata. Kroz to vrijeme izdržavao je svoju porodicu. Uložio je oko 40.000 zlatnih kruna u nekretnine, a u času smrti kapital mu je iznosio oko 100 napoleondora. Za Balkanskog rata izgubio je u Skoplju oko 100 zlatnih turskih lira.

[47]) Braća Avdaga i Ibrahim-beg Užičanin doselili su u Sarajevo pod jesen 1862. U Užicu su se zvali Ceribašići i Prahići. Avdaga je nakon razortačenja i dalje trgovao sahtijanom. Umro je 2 septembra 1906. Ibrahim-beg se bavio od 1900 do 1909 trgovinom ćebadi. Godine 1909 otselio je u Brusu i ondje je umro 1921.

[48]) Braća Demerdžići bili su najprije sarači, a od 1903 trgovali su tvorničkom kožom i drugim cipelarskim priborom. Radnju su držali u Saračima. Hadži-Ismet umro je u Brusi 20. IV. 1919, a Hadži-Abdija u Sarajevu 26. IX. iste godine. Otac im Mustafa poginuo je 19. VIII. 1878 u borbi s okupacionom vojskom. (H. Kreševljaković, Sarajevo u doba okupacije Bosne 1878. Sarajevo, 1937, str. 125.)

[49]) Jakob Steiner došao je poslije 1878 iz bivše monarhije u Sarajevo i trgovao je svim materijalom potrebnim cipelarima. Jedno vrijeme držao je pod zakup i Gazi Isabegovu banju. Radio je i s vojnim erarom. Umro je 22. XII. 1912 u 61 godini.

Skadra da im prave finu boju, jer oni sami to nisu znali. Tu tajnu otkrio je tabak Smajo Gološ krajem XVIII stoljeća vireći kroz jednu rupu na stropu prostorije, u kojoj je jedan Skadranin pravio boju.

Kajsar se izvozio iz Mostara u Austriju, Njemačku i druge evropske zemlje. U Austriji i Njemačkoj bio je poznat pod imenom Bosniakenleder i pod tim imenom ga nalazimo i u izveštajima bečke burze. Cent kajsara prodavao se u Beču po 500 forinti. Zadnji trgovac u Mostaru, koji je kupovao kajsar od tabaka i slao u Francusku, bio je Risto Ivanišević[50]) (1842—1913), a u Sarajevu Petar Pešut. Osim kajsara izvozile su se i druge vrste sahtijama u Austriju, Njemačku, Francusku i Italiju. Još u XVII stoljeću izvozilo se u samu Ankonu po 600 bala sahtijana.[51]) I Dimić spominje, da se nekada izvozilo po 20.000 tura sahtijana iz Bosne u spomenute zemlje.[52]) Za vrijeme Napoleonove Ilirije izvezeno je preko same Kostajnice 200 tovara sahtijana (53 kordovana i 145 sahtijana) u godini 1812. Osim toga izvezeno je još 445 tovara materijala za strojenje kože, kako je to javio austrijski konzul u Travniku, Paulić, svojoj vladi.[53])

Izradu kajsara u Mostaru obradio je Ignjat Dimić u naročitoj studiji pod naslovom »Bosanski sahtijan«.

Prvu vijest o kajsaru našao sam u jednom sidžilu. Bilješka je iz 1559 godine, a glasi: »Husejin, sin Ilijasov, kaže da mu je neki Nebija, sin Mehmeda, dugovao za kajsar 110 akči, a za konja 230 akči. Kad je tražio, ovaj je priznao samo dug za konja. Mnogo su se sporili i sada su ih ljudi nagodili, pa on u ime kajsara ne potražuje više ništa ni od Nebije ni od njegove majke.«[54])

d) Bujer. To je ovčija, a i kravlja koža, učinjena na naročit način. Smedje je, a ponekad i plave boje. Čizmedžije su ga upotrebljavale za pravljanje firala. Izrađivali su ga tabaci Srebrenice, Rogatice, Visokog i nekih drugih mjesta.

d) Pamučni konac

Sve vrste obuće šile su se navoštenim pamučnim koncem. Taj konac pravile su čizmedžije. Oni su pamučne žice iz kančela namotavali s vitlića u klupka, a prema potrebi sukali te žice u konac. Za šivenje saje sukali su po četiri, a za pošivanje po 6, pa i 12 žica. Usukane žice prevlačili bi voskom.

Pamučnu žicu u kančelima kupovali su od istih trgovaca od kojih su je kupovale žene, koje su tkale bez.

Ovu vrstu pamučne žice nabavljao je na veliko u drugoj polovini prošlog stoljeća i prvih godina ovog trgovac Danon Zadik, bolje poznat

---

[50]) V. Ćorović, Uspomene Riste Ivaniševića Mostarca. Bratstvo XXVII, Beograd 1933, str. 139—175.

[51]) N. Filipović, Nekoliko dokumenata o trgovini za vrijeme turske vladavine u našim zemljama, Prilozi Orijentalnog instituta, II, str. 62.

[52]) I. Dimić, Bosanski sahtijan (»Bosniakenleder«), njegova proizvodnja i pripremanje Beograd 1895. (Separat iz »Dela«) str. 5.

[53]) Dr. V. Popović, Trgovina i promet Bosne u Napoleonovo doba. Spomenik S. K. A. LXIX, str. 91.

[54]) Sidžil br. 129, str. 344.

pod imenom Hodžabehorović[55]), Jevrej, i kasnije njegov sin Jozef Zadik, a od njega su je kupovali manji trgovci i prodavali na malo.

e) Bezili platno

Bezom su čizmedžije postavljale gornje dijelove jedne vrste obuće. Dvije su vrste toga beza, domaći, što su ga tkale naše žene, i čadorbez, znatno deblji i čvršći od domaćeg, a koji se uvozio iz Carigrada. Čizmedžije su trošile samo neznatne količine ove robe.

f) Čoha

Čoha je bila glavni materijal terzija (krojača). Od čizmedžija samo su papudžije trošile nešto čohe. Od nje su pravili taban-hastar za jednu vrstu papuča. Osim toga trošili su je svi obrtnici prigodom kušanme, t.j. prigodom proglašavanja šegrta za kalfe i kalfi za majstore, jer je bio običaj, da novi kalfa ili novi majstor ogrne svoga majstora komadom čohe od 5 aršina.

Čoha se uvozila iz Mletaka preko Dubrovnika i Splita, a uvozila se i iz Carigrada. Od XVIII stoljeća uvožena je poglavito iz Češke. Trgovci čohom zvahu se čohadžije ili čokadžije. Oni su raspolagali velikim kapitalom. Neki Hadži Sulejman čokadžija sagradio je u Sarajevu džamiju s kamenom munarom prije godine 1555.[56])

U Sarajevu, Mostaru, Banjoj Luci i Foči bilo je po više ovih trgovaca. Zadnji trgovci u Sarajevu ovom robom bili su Danon-Behorović, Sulejman-ef. Mašić[57]) i Simo Prnjatović.[58]) U već spomenutom sarajevskom sidžilu našao sam i nešto podataka o čoni.

---

[55]) Jedna grana porodice Danon proziva se po hodži Behoru Hodžabehorrvić ili samo Behorovići; pod tim imenom bila je poznata po svoj Bosni i Hercegovini trgovačka kuća Zadika Danona Behorovića, kasnije firma: Figli Z. Danon. Firma je osnovana 1842 i radila je sve do 1941. Zadika je naslijedio sin Josef Zadik, a ovoga sinovi Cezar i Mosko. U Kundurdžiluku imali su dvije velike magaze. Trgovali su pamučnom pređom, čohom i raznim vrstama tekstila i češkim fesovima na veliko. Ovoj porodici nije pripadao Mojsije Danon, hahambaša ili rabin (1815—1830), dobro poznata ličnost iz afere od godine 1820 s bosanskim vezirom Mehmed Ruždi-pašom (Isp. Dr. M. Levi: Rav Danon i Ruždi-paša, i Dr S. Pinto: Položaj bosanskih jevreja pod turskom vladavinom, Jevrejski almanah 1954, st. 38—59. Jedna grana porodice Danon stalno se nastanila i trgovala u Trstu, a druga u Beču.

[56]) S. Kemura, o. c., str. 32—36.

[57]) Mašići su bili preko sto pedeset godina trgovci manufakturom. U XVIII stoljeću zvali su se Hadždurakovići. Novo su prezime dobiti po Maši Hadždurakoviću, koji se naročito istako u doba Dubičkog rata. Godine 1848 bio je u Husrevbegovu bezistenu Husein-aga Mašić. Njegov je sin Mujaga, također trgovao, kao i unuk Sulejman-ef., koji se dao na trgovinu nakon svršetka nauka u Carigradu. Umro je 9. III. 1938. Vrijedno je spomenuti, da je Sulejman kao učenik Gazijina mekteba 1878 učestvovao u prvoj đačkoj demonstraciji u Sarajevu, kad su učenici spomenutog mektaba pošli u redu pred tursku policiju tražeći da se iz zatvora pusti Abdulah-ef. Kaukčija, njihov mualim (učitelj), koga je vlast bila zatvorila zbog učešća u pripremama za borbu protiv okupacije. Ali-paša Rizvanbegović bio je mušterija Mašića.

[58]) Simo Prnjatović doselio je iz Trebinja u Sarajevo kao mladić i službovao kod raznih trgovaca kao momak, dok nije uštedio toliko, da je sam otpočeo rad. Trgovao je raznom robom, naročito čohom i pirotskim ćilimima. Umro je 4. I. 1931 u 75-oj godini života. Rad je nastavio njegov sin Stevo.

»Čoha »samartin« prodavana je na telalu po 41 akču na aršin.« »Jedan pastav[59]) crvene čohe prodan je po 58 akči na aršin.« »H. Gazi, sin Sulejmana, tuži Turhana, sina Abdulahova, da je H. Gazi dao zimiji Matiji čohe u vrijednosti od 6000 akči. Jamci su bili isti Turhan, Marko, Stojan... Turhan poriče. Perviz, sin Abdulaha, ... i ... potvrđuju da je Turhan jamčio s Markom i Stojanom.« Ovaj zapisnik nema kraja. Sve su ove vijesti iz 1558 godine.

Iz jednog temesuka novskog kadije od sredine safera 1007 (14—24. VIII.1597) vidi se, da je sarajevski trgovac Hadži Džafer uvezao iz Mletaka preko Dubrovnika 8 denjkova čohe, 16 denjkova sapuna, 3 denjka riže i 16 rizama bijelog papira i platio carinu na tu robu.[60])

Godine 1812 uvezeno je preko Broda u Sarajevo 34 tovara čohe.[61])

g) Čiriš

Pri izradi građanske obuće upotrebljavale su čizmedžije čiriš ili ljepilo, a pravili su ga od praha korijenja neke biljke toplih krajeva, izmiješane s vodom. Šemsudin Sami tumačeći ovu riječ kaže, da se čiriš pravi od soka žutog ljiljana.

Taj prah, koji se zove također čiriš, donosili su trgovci stambolskom robom. Prodavao se na oku. Prema jednom aktu iz 1771, stajalo je 160 drama čiriša 346 akči. Prije 1800 u Sarajevu je bila prva tvornica čiriša na Bentbaši, a jedna druga sredinom XIX stoljeća u Kovačićima.

h) Lipova kora

Lipova kora upotrebljavala se pri izradi papuča. Papudžije su je kupovale od seljaka.

i) Kopče (kovče)

Mestve su jedina vrsta obuće, na koju su se udarale kopče. Kopče su pravljene od bijele ili žute žice. Odakle se ta žica uvozila u prijašnja vremena, nije mi poznato. Neka vrsta bakrene žice importirana je u Tursku iz Venecije još u XVI stoljeću. U zadnje doba dovožena je iz Beča. Osim mestvedžija trošile su kopče terzije i abadžije.

Nekada su kopče savijali kujundžije (zlatari). U zadnje doba bio je to posao Jake sandukčije, koji je držao jedan mali dućan u Gazi Husrevbegovu bezistenu u prolazu u Tašlihan, kao i još nekih Jevreja krevetara. Kliješta, kojima su se kopče savijale, zvahu se šćipajice, a u Mostaru sivrije.

---

[59]) Pastav ili pastal (iskvareno od riječi postav) zvao se u zadnje doba komad čohe od 15—20 m dužine. Kako mi je rekao Prnjatović Risto, dva pastava činila su top, a dva topa balu. Riječ je poljskog porijekla i označavala je komad sukna od 22 lakta. Isto značenje i isti oblik ima ova riječ i u starih dubrovačkih pisaca (Ranjina, Vetranović i Palmotić).

[60]) Original u Dubrovačkom arhivu, a faksimil u Muzeju grada Sarajeva. O trgovini čohe ima dobrih podataka u radnji prof. Nedima Filipovića, navedenoj u bilješci 51.

[61]) Dr. V. Popović, o. c., str. 91.

V ALAT

Čizmedžijski alat bio je vrlo jednostavan i malobrojan, a proizvod je domaćih majstora. Sličan je alatu opančara.[62]) Sastavni dijelovi alata su.

1) terđah i stolica
2) bičkija. belegija i mramor
3) mušta, kajnagač i sajka
4) šilo, igla, zumba i padval
5) mahat
6) antagač
7) endaze
8) dagara, čaša, spužva
9) kalufi
10) čiriščanak
11) sandučić za spremanje sitnih alatki, voska, džilde itd.

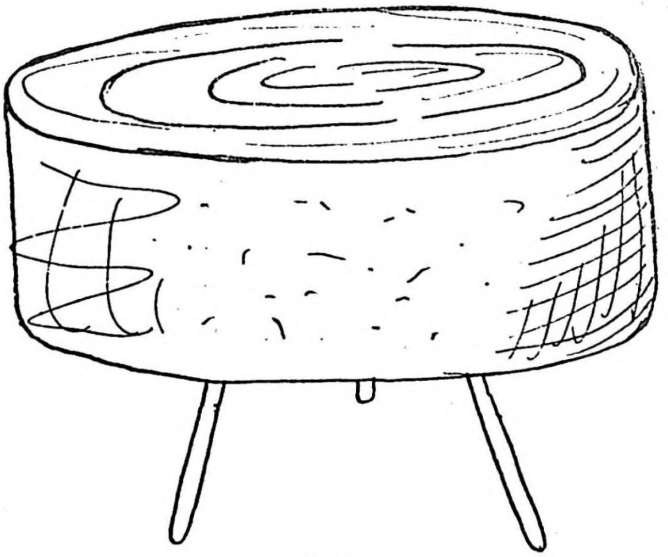

1 — Terđah —

T e r đ a h (sl. 1) je otsječak od javorova stabla, debljine oko 25 cm i, ukoliko mu je površina krug, promjera 50—60 cm. U donju osnovicu ovoga valjka uglavljene su tri noge poput klinova. Na terđahu se kroji obuća, glača koža i drže se alatke.

S t o l i c a je obični mali tronožac, na kome je sjedio radnik uvijek zasukanih rukava do iznad lakata.

D a g a r a je čabar u kojem se kiseli đon.

B i č k i j a je nož razne veličine i oblika. Njim se reže koža (sl. 2). Bičkija se oštri na b e l e g i j i, a masat na mramoru (10 × 8 cm).

---

[62]) Zorislava Marković, Prerada kože i izrada opanaka u Visokom, Glasnik Z. M., sveska VIII (1953), str. 194.

Šilom (sl. 6) se buši, a iglom šije. Prema debljini kože i šila su različita. Zumba (sl. 7) je od čelika; njom se šara i probijaju rupe na puštiji papuča, koja će se vesti.

Mahat je alatka (sl. 8), kojom su se šarale papuče i firale. Mahat je od javorova drveta, do 20 cm dug. Njim se moglo i perdašiti (polirati, glačati).

Kalufi su razne veličine i svi su od javorovine.

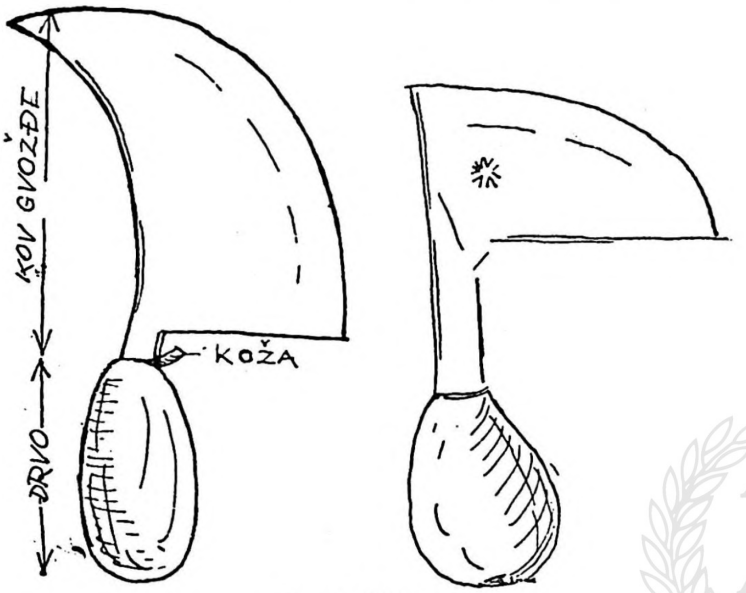

2 — Bičkije

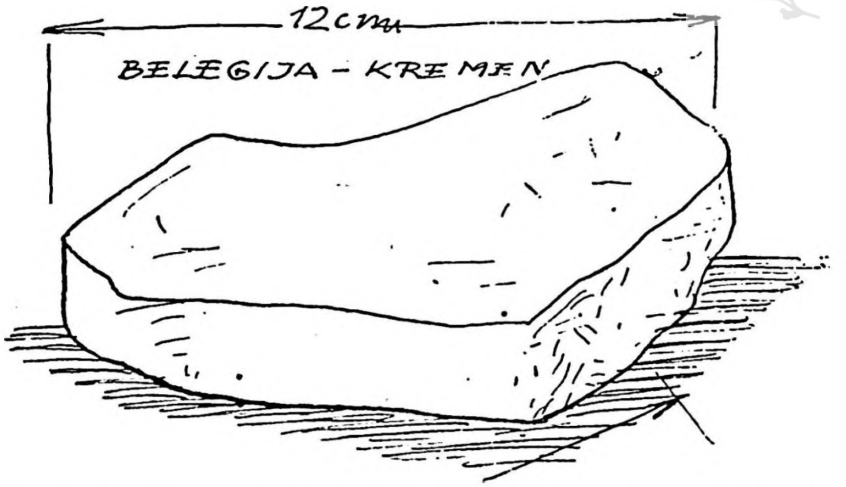

Mušta je od bronze. Njom se koža gladi, stuca itd. Mušti je donekle slična alatka sajka ili, sajkalo (sl. 5). Njom se perdaši. Isti se posao obavlja i kajngačem, nešto savijenim, do 50 cm dugačkim, bukovim štapom.

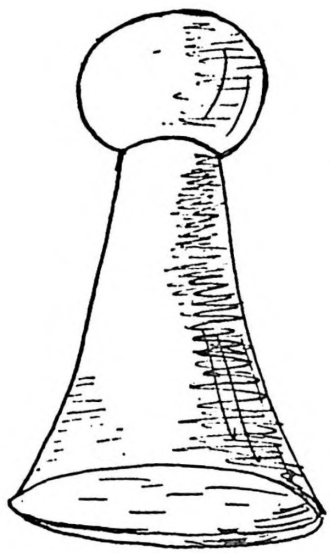

4 Mušta

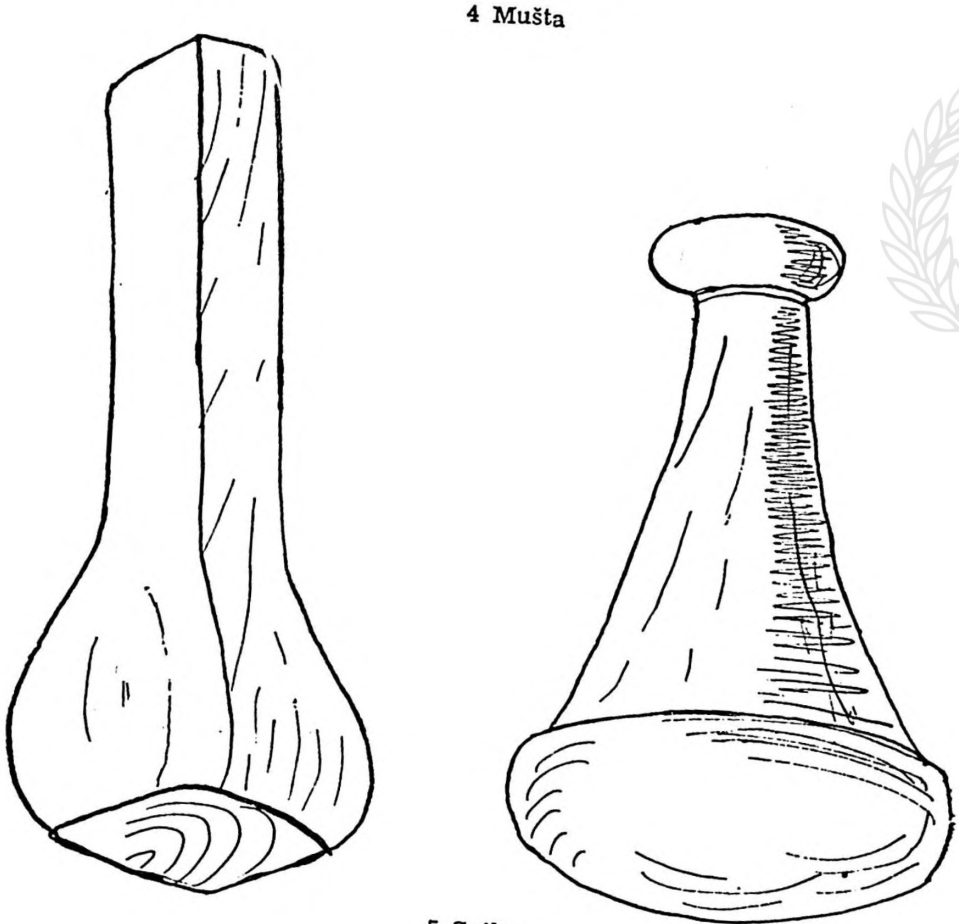

5 Sajke

ANU BiH АНУ БиХ

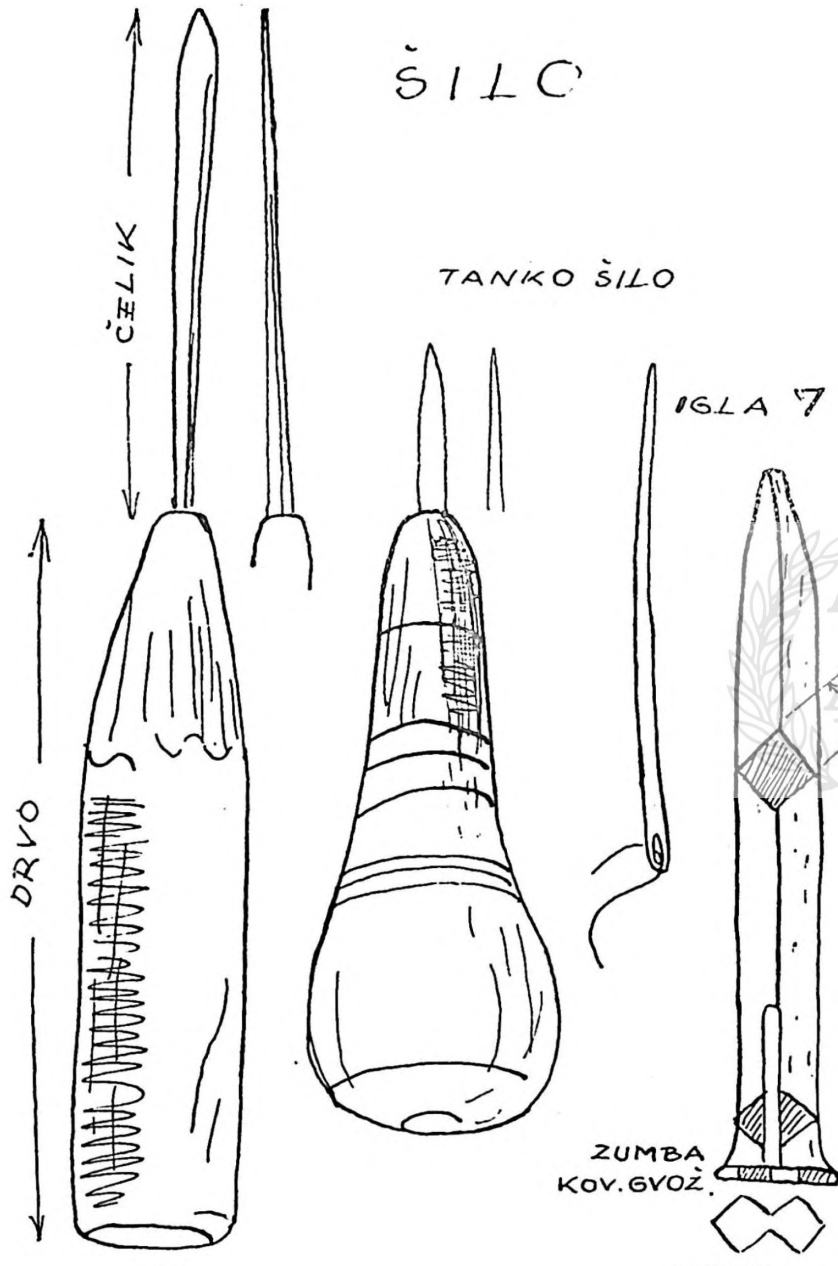

6 Šila

7 Zumba

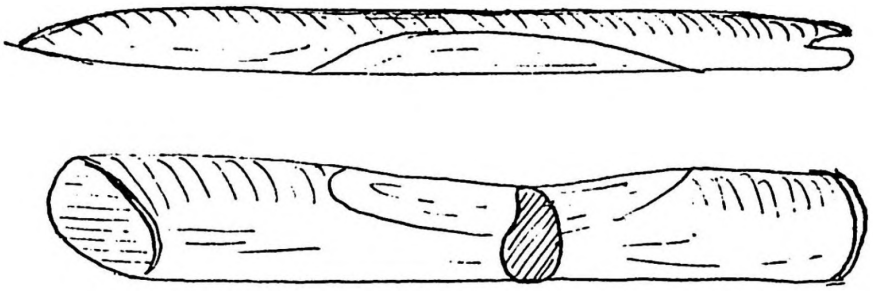

8 — Mahat — d

Ahtagač je do metar dug drenov štap, pomoću koga se obuća izvrtala.

Čiriščanak je od bronze. U njemu se zakuhavao čiriš (sl. 10).

Spužvom namočenom u čaši kvasila se koža, od koje se pravio gornji dio obuće.

Endazeta su uzorci izrezani od jačeg papira, koji su služili za krojenje raznih dijelova obuće.

Džilde je sprava od drveta, na kojoj se šila saja. Te sprave nisam mogao nedje naći, pa je nisam mogao ni opisati.

ANU BiH АНУ БиХ

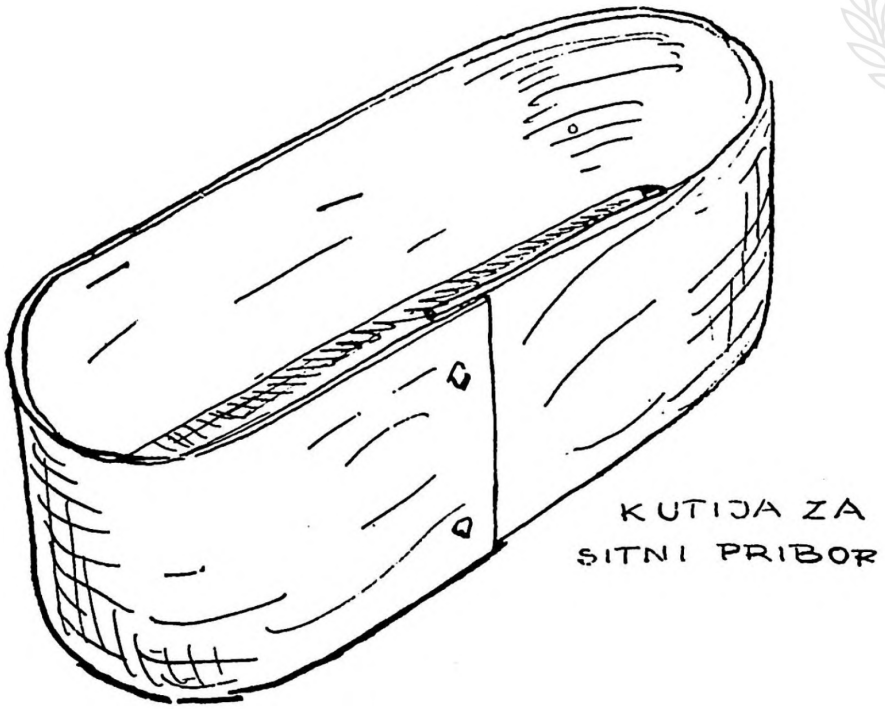

Sve gore spomenute alatke od drveta izrađivali su seljaci iz sela Zijamet Crna Rijeka; mušte i čiriščanke zvonari ili zildžije; bičkije su u zadnje doba pravili cigani u Visokom; spužve su donosili trgovci stambolskom robom; zumbe i šila, također u zadnje doba, pravio je Mujaga Travar iz Sarajeva, a igle sarajevski zlatar Hamid-aga Mulahamidović. Igle su se nekada uvozile iz Mletaka. Na prethodnim stranama vide se alatke do kojih sam mogao doći.

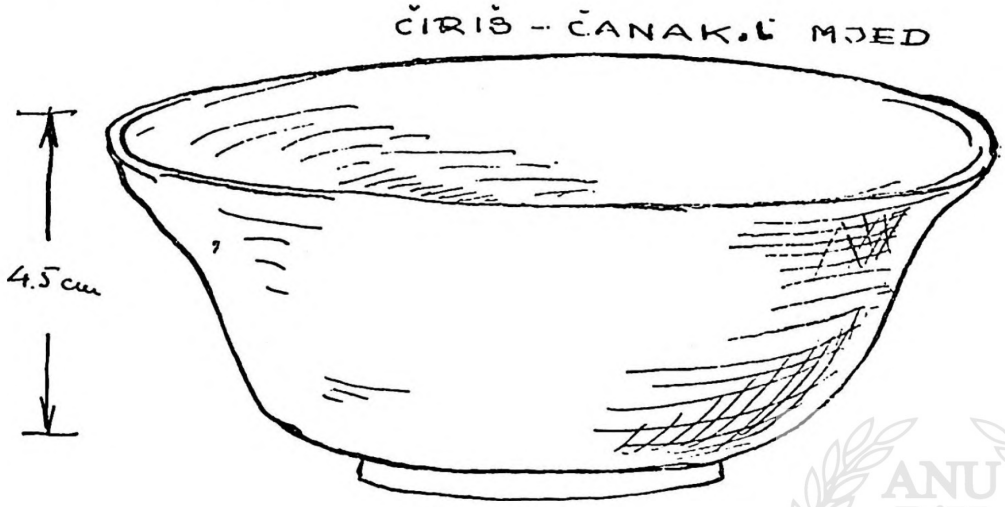

10 Ćiriš - čanak

ANU BiH АНУ БиХ

VI RAD

Čizmedžijski se rad sastojao u krojenju i šivenju. Pri krojenju upotrebljavala se mušta, sunđer, bičkija i endaze, a pri šivenju ostale vrste alata.

K r o j e n j e. Prije nego bi se pristupilo krojenju trebalo je kožu nakvasiti. To se reklo h a m l a j i s a t i. Đon se kiselio po nekoliko sati u vodi, onda bi se prostro po terđahu, muštom izgladio, endazetom mjerio i bičkijom rezao. Iz jedne volovske kože moglo je izaći po 50 do

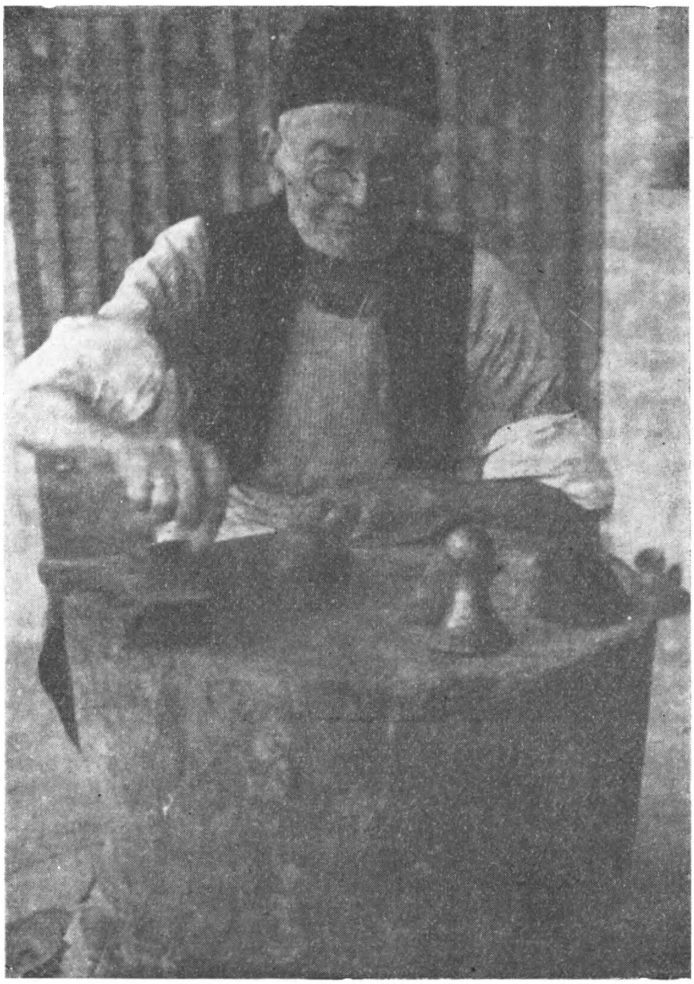

Salih Ćeremida pri radu

60 pari đona. Kako koža nije svuda istog kvaliteta, ni svi odrezani đonovi nisu bili jednaki. Koža s lopatice i hrptenice je najbolja i zvala se m e r d a n e. Najviše do 15 pari merdane-đona moglo se dobiti od jedne kože. Kad bi se koža izrezala, ostavila bi se da se suši.

I sahtijan i mješina su se prije krojenja morali hamlajisati. Hamlajisalo se sunđerom. Za ovu vrstu kože dovoljno je bilo da stoji 5—10

ANU BiH АНУ БиХ

minuta hamlajisana i odmah se moglo pristupiti krojenju bičkijom i endazetom. Prema vrsti obuće, iz jednog se sahtijana rezao različit broj pari obuće. Iz jednog sahtijana srednje veličine moglo se odrezati 20 pari papuča, 2—3 para čizama ili 5 pari firala. Prije nego se pristupi šivenju, mora se opet koža hamlajisati. Uoči onog dana kad će se pristupiti šivenju, đonovi bi se stavili u dagaru da se kisele, a vadili su se pred sami početak šivenja. Samo hamlajisana koža mogla se šiti. Pri šivenju glavne su alatke igla i šilo. Za šivenje se uzima navošten pamučni konac.

Detaljni rad kod pojedinih vrsta obuće određen je u sljedećem poglavlju. Ovdje ću navesti samo ono, što je kod sve obuće zajedničko. Najprije bi se pripravio đon i tabanhastar kod čizme, kod papuče i firale

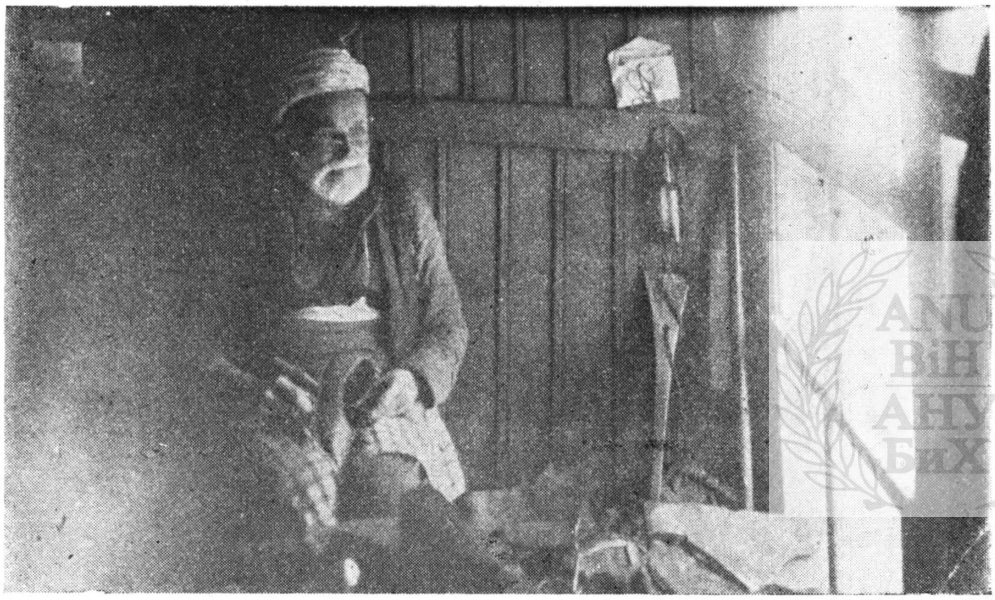

Čizmedžija pri radu

đon, naloga i tabanhastar, a kod tomake i mestve samo đon. Zatim bi se postavili i sušili gornji dijelovi kod čizme, mestve i papuče, a kod firale umetnula bi se između lica i postave naloga, dok se kod tomake šilo lice bez postave i naloge.

Za šivenje gornjih dijelova obuće reklo bi se »šiti saju«. Tada bi se pripremljen đon prišivao za pripremljene gornje dijelove. Ovaj se posao zvao p o š i v a n j e. Sve vrste obuće pošivale su se na izvrat. To je, kako cipelari kažu, u n k e r o v a n i rad. Kad bi se tako prišio đon za gornji dio, onda bi se taj komad izvratio na lice na ahtagaču i odmah se stavlja na kaluf i ostavlja da se suši 24 sata. Na kalufu bi se predmet dotjerao, i to lice muštom, a đon kajnagačem. Glačanje đona kajnagačem zvalo se perdašenje. Sve se to obavljalo prije no što su izrađeni predmet vješali da se suši. Kako mi je pričao Salih-aga Ćeremida, papuča je dolazila 70 puta na ruku, dok bi se izradila. Sam majstor mogao je dnevno izra-

diti po četvore do petore papuče, a majstor s tri kalfe i pet šegrta mogao je dnevno napravlti po 40 pari papuča.

Kako su se sve vrste obuće morale izrađivati od vlažne kože, to se započeti posao morao uvijek završiti još istoga dana. Broj komada što se morao izraditi u jednom danu zvao se ludžer. Čizmedžije su govorile: »Mrtav čovjek može čekati, ali ludžer ne može«.

Deset pari ma koje vrste obuće zvaše se teste. Zbog toga što su svi obrtnici obrađivali kožu, dok je vlažna, njihovi su dućani u zimsko doba bili zatvoreni od ulice staklenom pregradom, dok su dućani kavafa (trgovaca obućom) bili kao i drugi otvoreni prema ulici u svako doba godine, kao što je to bio običaj kod najvećeg broja naših obrtnika do poslije 1878. To je bio razlog što je mnogo više čizmedžija radilo po sobama iznad dućana i magaza nego u samom Čizmedžiluku. Najsiromašniji, kao što je već rečeno, radili su kod svoje kuće.

Čizmedžijski rad nije bio naporan, ali zbog već poznatog nam razloga on je radnika vezao na sjedenje po više sati (8 — 12). Sada da ogledamo pojedine proizvode čizmedžija.

VII

ČIZMEDŽIJSKI PROIZVODI

Pet je češita (vrsta) obuće, koju su pravile čizmedžije, i to:

1) čizme
2) papuče (pašmage)
3) firale (jemenije, postule)
4) mestve
5) tomake.

Prve tri oblačile su se, kad se polazilo od kuće na ulicu, a druge dvije nosile su se po kući, a na njih su se oblačile papuče, ili firale, ako se išlo van.

Prema ovim vrstama dijelile su se i čizmedžije na:

1) čizmare,
2) papudžije ili pašmagdžije,
3) firaledžije (jemenidžije ili postuladžije),
4) mestvedžije i
5) tomačare.

1) Čizma

Čizme bijahu poglavito zimska obuća, ali su ih naročito žene nosile i u drugo doba godine. Čizme su muške i ženske. Dječije čizme zvahu se čizmice. Posebna su vrsta bile tabačke i jeničarske čizme.

Muško i ženske čizme su do pod koljeno, a razlikovale su se po veličini. Oblačile su se na čarape. Ako se u čizmama polazilo nekuda na put, onda su se mjesto čarapa zimi oblačile kalčine, velike, od sukna sašivene čarape, koje su se zavrćale preko čizama. Kalčine su nosili samo muškarci. Stari je običaj da se noge tople: »Čizma glavu čuva, a šubara kvari«.

Ženske su čizme r a v n e i š i l j a t e. Ove druge zvahu se i stambolske čizme. Šiljate čizme nosile su mlađe, a ravne starije žene. Muške su čizme samo šiljate. Gornji dio čizama pravio se uvijek od žutog sahtijana.

Bila je još jedna vrsta ženskih čizama, znatno dužih, a nosile su se uvijek prevraćene. Kako je lice čizama bilo žuto, a postava od crvena kajsara ili crvena platna, vrlo su dekorativno djelovale. Presvućeni dio kondže ili sara sezao je skoro do nožnih članaka.

Djevojke nisu nikada nosile čizama. Prvi put je djevojka oblačila čizme, kad bi po nju došli svati da je vode. Do Prvog svjetskog rata bio je običaj u selu O-Bessenyö-u i u nekim okolnim selima Torontalske županije u Banatu, da momak i djevojka, polazeći na vjenčanje, obuku nove žute čizme.

Č i z m i c e su se pravile od kajsara. Nosila su ih i muška i ženska djeca do navršene dvanaeste godine. Mjesto kajsara uzimao se i bujer. Čizmice su sezale uz nogu 10—15 cm.

Čizma

T a b a č k e č i z m e sezale su do iznad koljena, a pravljene su od bujera. Đon im je bio jak. U njima su tabaci gazili kožu.

J e n i č a r s k e č i z m e bile su slične tabačkim, samo s tom razlikom što su se skopčavale sa strane kao mestve. U njima su jeničari išli u vojsku, a inače su nosili firale i žute mestve prosti vojnici, a zapovjednici žute mestve i papuče.

Dijelovi su čizama: đ o n, p ù š t i j a, i k ò n d ž a. Đon zovu cipelari »bedne«, a puštiju i kondžu »oberteile«. Puštija je dio čizme iznad stopala, a kondža je onaj dio, što ide od stopala uz nogu. Po đonu se udarala postava od sahtijana ili mješine. Tu postavu zvahu čizmari t a b a n-h a s t a r. Kondža je sastavljena od dva dijela: prednji p e š, a zadnji s o n. Puštija i kondža u ravnim čizmama postavljale su se sahti-

janom ili mješinom, a u šiljastih bezom (platnom). Postava od kože za puštiju i kodžu zvaše se pàlandža. Postava se lijepila čirišem. Po vrhu se čizma »zehala« crvenim koncem.

Pri radu najprije bi se sašila puštija i kondža, zajedno s postavom, a onda bi se udarila postava po đonu i pristupilo šivanju, kako je već naprijed navedeno.

Na muške i dječije čizme udarane su nàlče ili potkova od gvožđa. Nalče u dječijih čizama imale su tri, a u muških 4 zuba. Nalče su kovali i na čizme prikivali kovači.

Nekada je u Sarajevu bila Nàlčadžijska čaršija.

Nalčadžija je bilo u Sarajevu u prvoj polovini XVI stoljeća, a možda i prije. Sin jednog nalčadžije, imenom Hadži-Osman, sagradio je na Banjskom Brijegu mèsdžid, na koji se odnosi jedna isprava iz mjeseca šabana 973 (22. II — 21. III. 1566).[63] U Sarajevu ima porodica s prezimenom Nalčadžić.

Zavraćena čizma

Prezimena Čizmar, Čizmo i Čizmić u vezi su s ovim obrtom.

U narodnim pjesmama spominju se čizme. Evo nekoliko primjera:

U jednoj pjesmi,u kojoj se pjeva kako vode zimi mladu, čitamo ove stihove:

»Smrze joj se kumaš za feredžu,
A feredža za devet kavada,
Kavadovi za tanku košulju,
A košulja za bijela pleća,
Bijele ruke sedlu za jabuku,
Žute čizme za bijele none«.
(Iz zbirke Halida Kreševljakovića)

[63]) S. Kemura, o. c. 354.

»Oj Ivane Bišćanine,
Kupuj čizme, zima mi je«.
(Nj. Dvorović, Hrvatsko narodno blago, str. 32)

»Moj se dragi između njih šeće
U čizmama i u kalčinama«.
(Behar, V, str. 251)

»Al evo ti Stambolije Salke,
Čizme skida, a za Zlatu pita«.
(Behar, VI, str. 26)

»Ona leti bosonoga mlada,
Bosonoga bez žutih čizama«.
(Behar, I, str. 367)

»Tamo s', tamo, đavole!
Ne staj meni na nogu,
Ni na čizmu crvenu,
Jer je svijet protuhe,
Svašta hoće misliti«.
(Behar, II, str. 172)

U raznim izvorima našao sam i nešto podataka o cijeni čizama. Godine 1667 kupio je fojnički samostan dvoje čizme; za jedne je platio 175, a z adruge 160 akči[64]). Franjevački samostan u Srebrenici platio je 1681 godine za jedne čizme 181 akču.[65]

U popisu ostavine iza Smail-bega Dženetića, sastavljenom godine 1777, zapisane su četvore čizme, i to: jedne čizme u kesi procijenjene su 660 akči, jedne čizme 540, jedne 150, i jedne iznošene 90 akči.

U jednom popisu ostavine iz godine 1227 (1812) procijenjene su jedne stare čizme 141 paru, a godine 1878 jedne stare čizme i kundure 56 groša.[66] Oko godine 1890 prodavane su u Sarajevu čizme po 30—35 groša, a pred Prvi svjetski rat kretala im se cijena 6—10 kruna. Tabačke čizme bile su najskuplje, a prodavale su se još oko 1900 godine po 10—14 kruna.

Među predmetima, što su ih tražili časnici Hrvatske Krajine za otkup sužanja, spominju se i čizme. Oko godine 1648 pisao je Muharem, ćehaja iz Kostajnice, Petru Patačiću, kapetanu litovaičkom, da mu je poslao troje čizme. U jednom drugom pismu, pisanom oko godine 1662, radi se, među ostalim, i o dvojim čizmama.

Iz pisma Muhameda Halilagića, donjobrodskog zapovjednika, vidi se, pored ostalog, da s sački kapetan Toma Augustinčić traži dvoje čizme.

Oko godine 1686 pisao je Mehmed-aga Šerić iz Dubice sisačkom kapetanu i zagrebačkom kanoniku Tomi Augustinčiću da sniz: još nešto

---

[64]) Dr. J. Matasović, Fojnička regesta, Spomenik S. K. A., 67 str. 159—160.

[65]) Dr. V. Mikolji, Zadnji računi manastira srebreničkog, Separat iz »Franjevačkog vjesnika«, 1939, str. 12.

[66]) Isprava u porodici Subašić u Sarajevu.

od otkupa sužnja Jovana, pa kaže kako ni u Dubici ni u Gradiškoj nema čizama, dok ne stignu iz Sarajeva [67]

2) Papuče

Do poslije godine 1878 papuče bijahu i muška i ženska, a u zadnje doba samo ženska obuća. Oblačile su se u sva četiri doba godine. Od muške čeljadi papuče su nosili ponajviše učeni ljudi: hodže, kadije, fratri, derviši, jeničarski zapovjednici, onda trgovci i feudalci, koji su stanovali po većim gradskim naseljima, dok su obrtnici i sitniji trgovci nosili firale. Djevojke su nosile ponajviše nàlune, ali i papuče. Nalune su pravil saraći, a uvozile su se i iz Carigrada. Prostor pred ulazom v džamiju, gdje se obuća skida, zove se papùčluk.

I papuče su po formi ravne i šiljaste. Ravne se zvahu lalèlije. Šiljate papuče su nešto dublje od ravnih, a taban-hastar im je od čohe, a u lalelija od sahtijana ili mješine. Po Bosni su se nosile više šiljate, a u Novopazarskom Sandžaku i Albaniji samo lalelije. Donji dio papuča se sastojao od đona, naloge i taban-hastara, a gornji od puštije i ukčeta ili sadžèle.

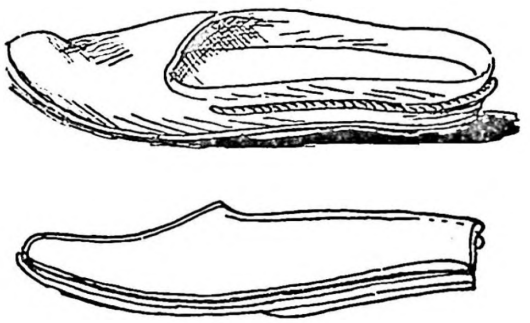

Papuče

Nàloga se stavljala između đona i taban-hastara, a sastojala se od trópe i fùrde.

Tropa se pravila od sitnih otpadaka što su ostajali, kad su se obrezivali gornji dijelovi obuće. Ti sitni otpatci zvahu se traš. Traš se zakuhavao ćirišem, i to je tropa. (»Tropa se nakuhavala«). Po tropi su udarani veći komadi kao otpaci od sahtijana i mješine, i to se zvaše fùrda.

Gornji se dio papuče sastoji od pùštije i ukčeta. Puštija je od žutog sahtijana, postavljena sahtijanom ili mješinom, a prekriva prste i napršće nogu. Na nju se nastavljalo ukče, koje zatvara ostali dio stopala. Ukče je od kajsara, u koji je umetana lipova kora. Ono je prišiveno za puštiju. Prišivanju ukčeta za puštiju reklo se: šiti saju (»šije saju«).

Kad bi se tako priredio đon i sašila saja, onda se papuča pošivala. Pošivana se papuča na ahtagaču izvrnula i nabila na kaluf da se suši

[67]) Fr. Rački, o. c, str. 83, 100, 142, 147.

Prije toga udarila bi se n a l č a od kože. Kod papuča se puštija šarala zumbom i mahatom.

Bilo je i t. zv. vezenih papuča s velikom i malom g r á n o m. Vez na papučama nije bio rad papudžija. Taj su posao obavljale t e r l ù g-d ž i j e.

Nekada su se pravile papuče i od kajsara.

Dok su se muslimani, kršćani i Jevreji međusobno razlikovali po boji nošnje i obuće, kršćani i Jevreji su nosili plave papuče od bujera.[68] U zadnje vrijeme, kad su nakon uvođenja reforama prestale važiti odredbe o boji nošnje i obuće, kršćanke i Jevrejke ponajviše su nosile papuče od kajsara.

I ovoj vrsti obuće očuvao se spomen u narodnoj pjesmi:

»Podiglo se sedam udovica
Iz bijela šeher-Sarajeva,
Bosonoge, bez žutih papuča«.
(N. T. Kašiković, Narodno blago, I, str. 124)

»Snimiti ću sa papuča nalče,
Pa ću njima konja potkovati«.
(Erlangenski rukopis, str. 74)

Po ovim stihovima, čini se, da su se nekada udarale metalne nalče na papuče.

»Čija je ono djevojka,
Što rano rani na vodu,
Što nosi tèlli papuče,
Što nosi túrli dimije«.
(Behar, II, str. 92)

»Oblači mu vezene tèrluke,
Navuče mu lalèli papuče«.
(Iz zbirke Halida Kreševljakovića)

»I terluke navezene zlatom,
I papuče srmom potkovane«.
(Hrvatsko narodno blago, str. 55)

»Mol' se Boga, moj dragane,
Što sam sinoć dovedena,
Uši bih ti odrezala
Pa papuče načinila
I u njima poigrala«.
(Behar, VI, str. 282)

Za papuče postoji još jedan naziv — p à š m a g e, a za papudžije — p a š m à g d ž i j e. Ovaj naziv dolazi u turskim dokumentima, a čuo se

[68]) V. Skarić, Jedna naredba o rajinom odijelu iz doba otomanske vladavine, Gl. Z. M., XIV, 1902, str. 557.

i u čaršiji. Međutim, u Sarajevu, koliko se zna, za ovu vrstu obuće nema drugog naziva osim papuče.

Dubrovački pjesnik iz početka XVII stoljeća, Stijepo Đordić, pjeva u »Dervišu«:

Ja bih htio, moja draga,
cić ljubavi tve jedine
da mi 'e čaša tva p a š m a g a
kōm bih činio tebi aškine,
da me ovako ne žalostiš —
žalostan sam Dedo derviš.

Pašmaga dolazi i u pjesmi:

»Da upitam papučiju,
Šije li mi pašmagiće«.
(V. V. Vukasović, Napomena narodnom umijeću, str. 194)

»Kad dođoše u zelenu bašču,
Nađoše joj crvene pašmage«,
ili:
»Još joj nisu noge za pašmage«.

Akademijin Rječnik nema primjera za riječ pašmag starijeg od Vukova.

O c i j e n i papuča našao sam nekoliko podataka u raznim izvorima. Godine 1566 stajale su papuče 23 akče. Iz jedne bilješke sarajevskog suda vidi se, da se po tu cijenu obvezao papučija Bešir napraviti teste papuča nekom Memiji, sinu Skenderovu, i od njega primio unaprijed 200 akči.[69])

God:ne 1666 (oktobar) platio je franjevački samostan u Fojnici za dvoje papuče 154 akče, u decembru 1667 također za dvoje 130 akči, u aprilu 1669—136 akči, slijedeće godine za jedne 60 akči.[70])

Samostan istoga reda u Srebrenici kupio je šest pari papuča 1677 godine za 264 akče, jedan par za 47 akči. Za zakrpu na jedne papuče platio je 5, a za potkove na sedmore papuče 20 akči. Tada je stajala oka ulja 3,5 akče, a ovan 100 akči u Srebrnici.[71])

U decembru 1760 platio je fojnički samostan za 22 papuče za fratre 4000 akči.[72])

Salih-aga Ćeremida kao kalfa radio je u Ćulhanu kōd majstora Mehmed-age Džanića. Majstor je papuče krojio, a on ih je izrađivao i dobivao je za par papuča 20 para (4 krajcare ili 8 helera). Majstor mu je dozvolio da može njegovim alatom i za sebe raditi, kad nema šta da radi za majstora. On je sa još dva druga izradio 15 pari papuča i prodao ih nekom trgovcu iz provincije po 4,5 groša. Kad su drugovi napravili obračun, ostalo je svakom po 8 groša zarade i jedan manji komad neutrošena kajsara. Desilo se to oko 1890 godine.

---

[69]) Sidžil 2, str. 77.
[70]) Dr. J. Matasović, Fojnička regesta, str. 158, 161, 163.
[71]) Dr. V. Mikolji, o. c., str. 5 i 10.
[72]) Dr. J. Matasović, o. c. str. 211.

Prema tome, oni su za 15 pari papuča primili 67,5 groša i na tome zaradili 24 groša, ili 1 groš i 24 pare po jednom paru. Zarada je iznosila 55,17%. Ovdje treba imati na umu, da njih trojica nisu imali nikakve režije.[73])

Još u XVIII stoljeću izvozile su se papuče u Dubrovnik.

3) Firale (jemenije)

Firale su se nosile u svako doba godine. To je bila obuća najvećeg dijela gradskog stanovništva i svečana obuća bolje stojećih seljaka i feudalne gospode. Na selu je to, kako se reklo, obuća »za đàhđa«. U Posavini i Bosanskoj Krajini zvahu se jemenije, u Hercegovini pòstule, a u Dubrovniku postòle.

Gornji dio firala pravio se od kajsara ili bujera. Firale su se oblačile na golu nogu, na čarape i na mestve. Za Mostar znam, da su momci nosili postule samo na golu nogu. Tek nakon ženidbe mogli su oblačiti čarape. Momak, koji bi obukao čarape, smatrao bi se mekušcem.

Po veličini firale su se dijelile na:

1) dječije,
2) zene, nešto veće od dječijih, za žene,
3) rudžálije, veće od predjašnjih, a odgovarale su cipeli broj 38—39, i to su bile najveće ženske firale; razumije se, nosili su ih i muškarci,

Firala (postula)

4) ùlojci; odgovarali su cipeli broj 40—41,
5) batále, kao cipele broj 42—44 i
6) prekobatále, najveće.

Istim imenom zvahu se i kalufi.

Ali našao se ponekad pokoji čovjek, za čije se firale morao napraviti naročiti kaluf. Kao kuriozum doniō je 1869 godine jedan sarajevski

---

[73]) Salih Čeremida rođen je 1871 u mahali Soukbunar, gdje i danas stanuje. Oca mu Mehmeda, po zanimanju firaledžiju, ubili su okupatorski vojnici 19 kolovoza 1878. Salih je izučio zanat kod papudžije Guzare i tek 1892 počeo samostalno raditi. U poslu je bio upravo neumoran. Najprije je radio u jednoj sobi u Halčima do 1908, a onda je preselio u dućan u Kazaze. Radnju je likvidirao 15 rujna 1940. Sada mu je vrtlarstvo zabava. Njemu zahvaljujem za mnoge podatke o izradi obuće.

tjednik, kako je u Sarajevo došao Osman-beg Sijerčić s Ponora[74] i naručio firale, za koje su se morali napraviti naročiti kalufi. Te su firale bile duge 2,5, a šeroke 1 pedalj. Osman-beg Sijerčić bio je visok cio hvat.[75]

Firale su dvostruko dublje od papuča.

Donji dio firale sastojao se od đona, naloge i trope i taban-hastara od oglavine đona ili ćuseleta, a gornji od puštije i sona ili palandže. Lice i postava obaju dijelova je od kajsara ili bujera, a između lica i postave je naloga od furde. Šivenje saje i pošivanje isto je kod firale kao i kod papuče. Samo se firala po rubu otvorenog dijela saje okaišila, tj. opšivala uskim odreskom kajsara.

Puštija se šarala zumbom. Naročito šaranje bilo je na firalama, što su ih nosile kreševske katolkinje.

Osim u Sarajevu, izrađivale su se firale i papuče u znatno manjoj mjeri u Mostaru i Travniku.

Crvene firale ili jemenije od kajsara zvahu se kajsar-jemenije. To je nekada bila službena obuća jeničara u doba mira.

Sabit Fagin, sin Mula Avdije Čizmara, Hrđanin, počeo je poslije 1878 praviti firale, koje su se približavale tzv. otvorenim kundurama. Njegove firale nisu se pošivale nego čivijale. On je đon prikivao čivijama, kako to rade cipelari.

U narodnim pjesmama spominju se uvijek jemenije:

»Namamiću koga hoću,
Nek izdere jemenije.
Koga neću i većma ću,
Nek izdere i četvere.«
(Vuk, I, 367)

»Kad su ono vuci po bostanu,
što će vuku kajsar-jemenije.«
(Behar, II, str. 302)

»Sinoć bjehu čizme i kalčine,
Eno danas kajsar-jemenije«
(Iz zbirke Halida Kreševljakovića)

Crvene firale od kajsara bijahu oficijelna obuća jeničara. Njih su nosili i nejeničari.

U augustu 1761 nabavio je fojnički franjevački samostan jedne firale za definitora i platio 240 akči, a dvoje za fratre uz cijenu od 480 akči.[76])

Prema jednoj ostavini iz godine 1771 znamo, da je cijena jednoj vrsti firala bila 162 akče, a drugoj 186 akči.[77]) U popisu ostavine Smail-bega Dženetića iz godine 1777 procijenjene su jedne, sigurno iznošene, firale 72 akče.[78]) Pred Prvi svjetski rat kretala se cijena firalama od 3 — 6

---

[74]) Ponor, selo sjeverno od mjesta Prače, na nekadašnjem drumu što je udarao s Glasinca preko Romanije, Ciljeva polja i Miošića u Praču.

[75]) Sarajevoski cvjetnik od 20. XII. 1869.

kruna, a plaćalo se za posve dobre firale i po 10 kruna. Jedne firale mogle su trajati i po više godina (3 — 6).

4) T o m a k e

Tomake su nosile samo udate žene. Oblačile su se obično na čarape i to samo onda, kad se išlo iz kuće nekud u pohode. Tomake su bila najelegantnija vrsta stare obuće. U samim se tomakama nije nikada izlazilo na ulicu. Na njih su se uvijek oblačile popuče.

Tomake su po obliku nalik na čizme. I tomake imaju đon, puštiju i kondžu, kao i čizme, i sve je to napravljeno od žutog sahtijana, bez ikakve postave i naloge. I ovdje je poseban kaluf za puštiju, a poseban za kondžu. Kaluf za kondžu zvao se m i m b a t. Mimbat je iz jednog komada drveta, a š a m u čizme sastavljen je od dva, pa i tri komada.

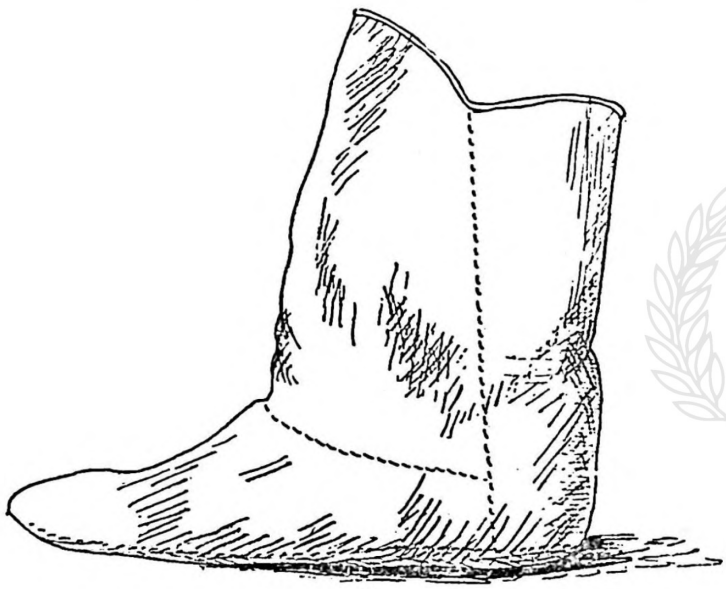

Tomaka

Kondža je u tomaka uvijek sašivena iz dva komada: prednji uz cjevanicu zvao se p e š, a drugi uz list zvao se s o n. Peš je gore sveden skoro u polukrug, a son je ravan, a oba su zehana (oivičena) bijelim koncem.

Tomake su pravili isti majstori, koji su pravili i mestve, ali je bilō i tomačara, ma da se vrlo rijetko spominju. Godine 1189 (1775) zabilježio je Bašeskija smrt jednog t o m a g d ž i j e. Samo znam za jednu pjesmu,

---

[76]) Dr. J. Matasović, o. c., str. 211.

[77]) Sidžil 11, str. 110.

[78]) Sidžil 18, str. 15.

u kojoj se spominju tomake, a tiskana je na 100 strani djela V. V. Vukasovića »Napomena narodnom umijeću« (Dubrovnik 1913):

»Prikrila se vezenom čatijom,
Pri kojoj su tri kite od zlata
I obruba lijepo iskerana.
Kad nabaci roglje od čatije,
Sve tri joj se niz pleća rastaše,
L'jepu Maru po tomacim tuku.«

Riječ t o m a k a nema ni Vukov ni Broz — Ivekovićev Rječnik kao ni Tumač Đorđa Popovića.

Oko 1910 godine plaćalo se za tomake 3 — 4 krune, a za tomake i papuče 7 — 9 kruna.

5) M e s t v e

Mestve su kućna obuća. Oblačile su se na golu nogu i na čarape. U njima se bez papuča ili firala ne izlazi na ulicu.

Mestva

Bile su dvije vrste mestava — ž u t e od sahtijana i c r n e od k e č e d e r ı s a. Ove potonje novijeg su datuma, kao što je novijeg datuma i kečederis. I jedne i druge nosili su muškarci i žene. Kečederis, koliko znam, počeo se praviti najprije u Mostaru.

Kondža u mestava je nešto niža od kondže tomaka. Pravile su se na isti način kao i tomake, samo je gornji dio bio postavljen platnom. U mestava je kondža s jedne strane otvorena, da se lakše oblače i skidaju. Na otvoru su bile kopče od žute žice, pa su se skopčavale. Otvor je bio uvijek na unutrašnjoj strani. Na dnu otvora bio je prišiven komadić kože srcasta oblika, a zvao se č u v t a z e.

U oktobru 1671 platio je fojnički samostan za čizme, papuče i mestve 320 akči.[79]) Kako se tada plaćalo za čizme do 175, a za papuče 65 akči, to su mestve stajale oko 80 akči.

U jednom ostavinskom popisu iz 1770 procijenjene su troje stare mestve na 140 akči.[80]) U ostavini Smail-bega Dženetića iz 1777 procijenjene su jedne nove mestve na 192 akče, a mestve i papuče na 420, na 498 i na 480 akči.[81] Prije Prvog svjetskog rata cijena im se kretala od 3 — 6 kruna.

Oko 1703 godine opremio je Mustafa, aga Kostajničkog grada, na dar jedne papuče i mestve Petru Kegleviću, kapetanu grada Belkiševine.[82])

I ovoj vrsti obuće ima spomena u narodnoj pjesmi. Kako je već rečeno, nije se nikada iz kuće izlazilo u mestvama, bez papuča ili ferala. To zna i pjesma, koja pjeva o mladoženjinu dočeku mlade i svatova:

»Pred njih šeće beže Osman-beže
Od jordama u samim mestvama«.
(Behar, V, str. 203)

»Mujo veli: da je darujemo.
Pa joj dade mestve i papuče.«
(Behar, V, str. 204)

»Pa poletje niz bijelu kulu
U gaćama i tankoj košulji,
Od ponosa u žutim mestvama.«
(Behar, V, str. 237)

»Stadoh rodu mito kupovati:
Sve ženskinju ješir-jemenije,
A muškinju mestve i papuče.«
(Iz zbirke Halida Kreševljakovića)

VIII

TRGOVINA

Sve vrste građanske obuće zvahu se u trgovini jednim imenom a j a k a b i j a, a trgovci, kako je već rečeno, k a v a f i ili h a f a f i. Čizmedžije kao i neki drugi obrtnici, na pr. terzije, abadžije, sarači, zlatari itd., s obzirom na kvalitet proizvoda, radili su p a z a r i j u, tj. proizvode opće potražnje i s m a r l a m u, proizvode po narudžbi. Kavafi su trgovali samo pazarijom. Kavafi su kupovali robu od čizmedžija svoga mjesta, kad nije bilo trgovaca sa strane, a i sami su naručivali izvjesne količine obuće kod pojedinih majstora. Iako su neki kavafi trgovali na malo, materijalom potrebnim čizmedžijama, nikada čizmedžije

[79]) Dr. J. Matasović, o. c., str. 165.
[80]) Sidžil 11, str. 110.
[81]) Sidžil 18, str. 15.
[82]) Fr. Rački, o., Starine XII, str. 31.

nisu od njih uzimali materijal i radili pod plaću. Takvo poslovanje nije bilo poznato u ovome esnafu.

Kavafa je bilo po većim mjestima, gdje čizmedžija nije bilo (Banja Luka i Livno). Po manjim mjestima kavafe su zamjenjivali trgovci mješovitom robom (Žepče, Maglaj, Derventa).

Iz raznih izvora vidi se, da je nekada u Sarajevu bio veći broj kavafa. Znamo već za jednog kavafa iz XVIII stoljeća, koji je išao s robom po provinciji i zamjenjivao obuću za drugu robu. I sigurno ovo nije bio usamljen slučaj.

Isto tako znamo, da su neki kavafi znali cijediti najsiromašnije obrtnike. I kad bi se pojavio strani trgovac u Sarajevu, obrtnici bi njemu na svoju štetu prodavali proizvode uz najmanju zaradu, da on ne mora kupovati robu kod kavafa.

Kavafi su kupovali materijal od sahtijandžija i tabaka, a krčmili ga uz 10—15% zarade. Prodavali su ga onim čizmedžijama, koji nisu mogli kupiti sahtijan ili mješinu turom, kao ni cijelu kožu đona. Ovo će biti one čizmedžije, za koje pjesma kaže:

Muštom tuku, od gladi se vuku.

Sajmovi. Kavafi su nosili ajakabiju i po sajmovima. U stara vremena prenosila se roba na konjima, a poslije 1878 na kolima. Dok se prenosila na konjima, pakovala se u sepete, a kasnije u sanduke.

Najznamenitiji sajmovi održavali su se od davnina u Banjoj Luci, Livnu, Skoplju (Donji Vakuf), Višegradu, a od novijeg vremena u Travniku, Zenici, Prijedoru, Sanskom Mostu i Petrovcu.

Slušao sam još prije 40 i više godina od starih čizmedžija kako je prije ulaska Švabe u Bosnu, pa i koju godinu kasnije, po stotinu i više tovara ajakabije iz Sarajeva odnošeno na vašar u Banju Luku. To je bilo onda, kad je esnaf bio u svome jeku. Ja se dobro sjećam, da je kavaf Mujaga Imamović oko 1908 odnosio po četvora kola ajkabije u Banju Luku. Zadnji put otišli su sarajevski kavafi s robom u Banju Luku 1914.

Prvu sigurnu vijest o odlasku čizmedžija na vašar očuvao je Mula Mustafa Bašeskija u svojoj Kronici: Godine 1194 (1780) donese svjetina, napose čizmedžije, mnogu robu na sajam u Skoplju u tolikoj mjeri kako to nikad nije bilo, ali prođe bi malo.«

❖

Normalni se tok poslovanja i u ovome esnafu od vremena do vremena usporavao i potpuno prekidao. Tome su razlog u prvom redu razni ratovi, što ih je Porta vodila, onda bune i nemiri, koji bivaju sve brojniji od druge pole XVII stoljeća i traju sve do 1878, kao i česte epidemije kuge. Od požara stradali su više puta Sarajevo i Travnik, a od poplava uništavane su tabačke radionice u Sarajevu, Foči i Mostaru. Zbog hajdučije ometan je dovoz žute kože iz Skoplja u Bosnu i odlazak kavafa na sajmove.

Napomena

Sve podatke što ih navodim u ovoj radnji iz sidžila broj 2, ustupio mi je Muhamed Mujić, asistent Orijentalnog instituta u Sarajevu, koji obrađuje spomenuti sidžil. Isto tako dao mi je podatke o čizmedžijama iz Nekrologija. M. M. Bašeskije Mehmed Mujezinović,

konzervator Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti koji priprema kritičko izdanje i Kronike i Nekrologija. Po mojoj želji napravio je crteže obuće Đoko Mazalić, naučni saradnik spomenutog Zavoda, a ing. arhitekt Džemal Ćelić, asistent Tehničkog fakulteta, crteže alata. Svoj četvorici se najljepše zahvaljujem.

RJEČNIK

Ovaj rječnik pridodaje se radnji ne zato da bi se objasnile pojedine riječi, jer su one većinom u tekstu objašnjene, nego zato da se vidi iz kojih su jezika uzete.

àhtagač, m. od t. ahtagač — drenovina
ajakàbija, f. od t. ajak-kabi — obuća
ališvèrîš, m., t. — kupoprodaja
anterija, f. t. antari — vrsta gornje dugačke i kratke haljine
àttar, m. a. — drogerist
bàjrāk, m., p. — zastava
bāščaršija, f. od t. baš — glava i p. čaršu trg — glavni trg
bašeskija, m., t. bašeski — veteran
bašmàgdžija, m., t. — obućar
battále, f. pl. od a. battale — bez mjere
bèrber, m., tal., barbiere
bičkija, f., t. bički — čizmedžijski i sarački nož, kojim se koža reže
bînjîš, m., p. — dugi kaput sa širokim rukavima
bošča, f., p. bokče zastirač i uopće tkanina, u koju se zavija
bùljubaša, m., t. buljuk-baši — zapovjednik čete
čāuš, m., t. — kurir u esnafu (u vojsci narednik)
čaršija, f. od p. čaršu — trg
čèšit, m., t. — vrsta
čîriš, m., t. — ljepilo
čirīščanak, m. t. zdiela u kojoj se pravi i drži čiriš
čîftluk, m., t. od čiftlik
čizme, f., t.
čizmedžija, m., t. — čizmar
čoha, f., t. čoha
čugljen, m., p. čevgan — štap, palica
čuvtáze, n., p.
ćasa, f., p. kase od ar. ke's
ćehája, m., p., kethuda, izgovara se kaja, kehaja — domaćin, starješina, nadzornik, zamjenik
ćesátluk, m., t. od arapske riječi kesad — slaba proda
ćùlah, m., p. — od kulah — vrsta kape
ćurak, m., t. kürk — vrsta gornje duge haljine postavljene krznom
ćurdija, f., t. kürdi — vrsta gornje kratke i duge haljine postavljene krznom
ćusèle, n., p. kjusele
dèrdument, m., p. — starac
dòva, f., a. dua — molitva
dùćān, m., a. — dukkan
dàgara, f., t. — čabar
džùbe, n., a. džubbe — duga vanjska haljina koju nose muslimanski svećenici
don, m., t. kön — potplat
endáze, n., p. uzeto iz hinduskog — mjera
èsnaf, m., od ar. sunuf — razred, red, organizacija
evlija, m., a. evlija — bogougodnik
fālake, f. pl., a. feleka — naprava za batinanje po tabanima
fèrman, m., p. — carska naredba, carska povelja, naredba na kojoj se nalazi carski znak (tura)
firale, f. pl. od t. filar

ANU BiH АНУ БиХ

fi̯nal'èdžija, m., t. filerdži
fùčija, f., t. fiči — drvena poveća posuda, slična burencetu, u kojoj se drži voda, pekmez i sl.
fukàra, f., a. fakir, pl. fukara — siromah
fukàra ve dèrdument, a. i p. — bijednik
fùrda, f., p. od hurda — sitni komadići
hàfaf, m., a. haffaf — trgovac obućom
han, m., p. — svratište, konačište
hrka, f., a. hirketun — vrsta kraće gornje haljine od raznih tkanina, naložena je pamukom i prošivena. Nosili su je muslimanski svećenici i derviši.
hudžèra, f., a. hudžretun — mala sporedna prostorija u kući.
ikìndija, f., t. ikindi — treća dnevna molitva kod muslimana, oko polovine popodneva.
jèmenije, f. pl. t. jemeni
ješir jemènije, f. pl. od t. ješil jemeni (zelene jemenije)
jìgit, m., t. — mladić, junak
juzbaša, m., t. jüz — stotina, baš — glava; kapetan, satnik
kàdija, m., a. kadi — sudac
kàjnagač, m. t. kajin agač — bukva
kàlčine, f. pl., t. kalčin ili kalčin — vrsta čarapa, tal. calze, calzoni
kalfa, m., a. halifa — zamjenik
kàlfabaša m., a—t. od a. halifa i t. baš — glava
kàlpak, m., t. — vrsta kape kod koje je pervaz od krzna
kàluf, m., od a. kaleb
kàrär, m., a. — rješenje, saglasnost
karàvansaraj, m., p. kjarban saraj — veliki han
kàuk, m., t. kavuk — vrsta kape
kàvad, m., p. — bogata gornja haljina od svile ili kadife
kàvaf, m., a. haffaf
kečedèris, m., t. od keči — koza i deri — koža
kòlčak, m., t. — narukvica
kondža f., p. gondže — U Vojvodini upotrebljavaju za ovaj dio čizme madžarski izraz »sara« (Stiefelschaft). Nekada se na ovaj dio čizme vezla ruža.
kušànma, f., t. od gl. kušanmak — pasati, opasati, — pasanje, pripasivanje kecelje, bošče ili peštemalja.
löndža, f. tal. loggia — loža, prostorija, u kojoj esnafi održavaju sastanke. Kod nas: odbor jednog esnafa.
màhat, m., a. muhat
màhrama, f., a. makrama — ručnik
merdáne, n., t.
mèstve, f. pl., a. mesh
mìmbät, m., p. — jelek
mìntan, m., p. — jelek
muhur, m., p. — pečat
murasèla, f., a. — poslanica
mušta, f., p. mušt — udarac pesnicom
nóbet, m. a. nevbet — red
pàdval, m., t. posval, pozval
pàlāndža, f., p. paleng — peta
pàpuče, f. pl., a. papuš
pàšmaga, f. pl., t. bašmak, p. pahent — obuća
pùzarija, f., p. bazar — roba široke potrošnje
perdášiti, p. perdah — ugladiti kožu
pèš, m., p. piš — prednja strana
pèštahta, f., p. peštahte — niski sto koji je služio kao školska klupa.
pustèkija, f., t. — učinena ovčija koža s vunom, na kojoj se sjedi, leži, klanja (moli Bogu), kožica
pùštija, f., p. puš
rudžálije, f. pl, a. ridžlun (noga) — vrsta firala
sàhan, m., a. sahn — tanjur od bakra, prevučen kalajem
sāja, f., t. sai — oko, okolo

sàjk, f., a. sajkal
sàlla f., a. salla — molitva kojom se nečija smrt objavljuje s munare
sàrāč, m., a. saradž — sedlar
sàruk, m., t. sarik — komad platna, koji se nekada obavijao oko glave
sjèpet, m., p. seped — kotarica
sìdžil, m., lat. sigillum — protokol šerijatskog suda
smŭrlama, f., t. ismarlama — rad po narudžbi
sófija, m., a. sofi — asketa, mistik
son, m., t. — zadnji ili posljednji; protivno od peš
šalvare, f. pl. od p. t. šelvar — široke čakšire
šān, m., p. visoko, uzdignuto
šègrt, m., p. šagird
tàbak, m., a. debbag — strojač kože
tàbanhastar, m. složeno od t. taban i p. astar — postava
tābhana, f., a. debbag i p. hane
tĕfter, m., p. defter — spisak, knjiga primitaka i izdataka
tĕndžera, f., t. tendžere, a. tindžer — šerpa
tĕrđah, m., p. destgah (tezga) — klupa na kojoj obrtnik radi
tèrluke, f. pl., terlik — vrsta obuće od tekstila
tèrzija, m., p. derzi — krojač
tèspih, m., a. — brojanice, patrice
tòzluke, f. pl., t. dizlik — dokoljenice
trăš, m., p. od gl. trašiden — brijati
ukče, n., t. — peta
ustabaša, m. p. ustad — majstor i t. baš — glava
válija, m., a. vali — guverner pokrajine
zèmbilj, n., p. zembed — košara od rogoza
zĕne, f. pl., a. zenna — žena
zùmba, f., t. — probojac

Napomena: Zbog pomanjkanja grafičkih znakova za neke naglašene samoglasnike i kvantitetu sve riječi u ovom rječniku i naprijed u knjizi nisu dobile potrebne akcente.

H. Kreševljaković

Le métier de bottier en Bosnie et Herzégovine
Résumé

Dans une série de travaux sur les métiers en Bosnie et Herzégovine, notamment à Sarajevo, l'auteur a traité maintenant le métier de bottier et l'ancienne chaussure que portaient les citadins en Bosnie et Herzégovine, et qui a commencé à se développer à l'arrivée des Turcs. Aujourd'hui les derniers de cette proffession ont cessé le travail, par ce que vers le milieu du siècle passé le soulier a repoussé l'ancienne chaussure citadine: bottes, firales (sorte de chaussures) mestvé pantoufles et tomaks (sorte de chaussures que portent les femmes en Orient). Comme la Bosnie — Herzégovine éleve assez de gros et menus bétails on n' importait que peu de cuir du dehors pour la confection de certaines sortes de chaussures (cuir maroquin jaune) de Skoplje, d'Adrinople et de Constantinople.

Cette corporation était très nombreuse à Sarajevo, il y en avait aussi à Mostar, Rogatica, Banja Luka et Travnik, mais rares étaient leurs membres qui se soient enrichis par leur métier. Alors que les membres d'autres corporations devenaient souvent des »wâkifs« (fondateurs de Habous ou Wakoufs), construisaient des mosquées et autres bâtiments religieux musulmans ou fondaient des institutions publiques destinées à tous les citadins de l'endroit sans distinction de religion, il

n'y a que peu de bottiers qui aient pu laisser une fondation quelconque ou s'enrichir par leur métier ou comme musulman remplir leur devoir religieux du »hadj« (pèlerinage à La Mecque et à Medine). C'est qu'à Sarajevo les membres de cette corporation étaient exclusivement des musulmans, tandis qu'à Mostar, du moins ces derniers temps, il y avait aussi des bottiers chrétiens (catholiques et orthodoxes).

Le chroniqueur de Sarajevo de la seconde moitié du XVIIIème siècle, Mula Mustafa Bašeskija, écrit que le 26 août 1777 les bottiers de Sarajevo ont tenu une partie de campagne (kušanma) à Soukbunar, et que le cortège des artisans et commis s'élevait à 1000 âmes, celui des cavaliers seul se montait à 219. Dans le régistre des bottiers étaient inscrits 350 compagnons.

En 1848 cette corporation comptait 171 personnes agées au dessus de 18 ans. À Sarajevo cette corporation avait aussi sa rue »Čizmedžiluk« qui ne povuait pas contenir tous les ateliers de bottiers, de sorte que beaucoup d'eux avaient ouvert leurs ateliers dans d'autres rues, tandis que les plus pauvres travaillaient à domicile et vendaient leurs produits aux marchands de chaussures nommés »haffâfs« ou à des commerçants étrangers qui venaient à Sarajevo.

En dehors des excursions »kušanme« que les autres corporations faisaient aussi, et comme toutes les autres corporations, les bottiers avaient aussi leur »pir« (fondateur de corporation), le savant du code islamique (chériat) du Ier siècle de l'ère islamique, Hassan Basri de Basra en Mésopotamie.

Le chroniqueur Bašeskija dont nous avons déjà parlé a noté dans sa nécrologie de 1757 à 1803 la mort de 126 membres de cette corporation qu'il a connus personnellement. Parmi eux il y avait 14 hadjis, dont un seul marqué comme étant fortuné. Quelques bottiers ont été prisonniers des Russes ayant combattu dans l'armée turque, défaite à Otchakov en Ukraïne en 1737. Au sujet d'un de ceux-ci qui mourrut 10 ans après son retour à la maison, Bašeskija écrit qu'il parlait bien le russe.

Les bottiers ont aussi participé à d'autres guerres pour défendre la patrie contre les attaques de l'Autriche et de la Russie, en 1737 dans les combats de Banja Luka, en 1789 dans la bataille de Dubica, et autres. En l'année fatale 1878, l'armée autrichienne venant occuper la Bosnie et Herzégovine, les bottiers de Sarajevo avec les membres d'autres corporations et avec les autres habitants combattirent contre les Autrichiens. Quelques uns ont été prisonniers des Autrichiens à Olmütz.

Outre la liste des bottiers tirée de la nécrologie de Bašeskija, l'auteur a consacré un article spécial à quelques familles de Sarajevo dont les membres appartenaient à la corporation depuis plusieurs générations, et dans un autre chapitre il donnait une liste de bottiers de Sarajevo qui ont travaillé entre 1890 et 1914 et une autre de ceux qui ont travaillé jusqu'en 1947 quand le dernier bottier de l'ancien type ferma boutique et cessa de confectionner ce genre de chaussures. Quelques vieux bottiers étant encore en vie, l'auteur a pu puiser de ceux-ci des informations sur les gens qui s'occupaient de ce métier, la manière de travailler le matériel (cuir), le genre de chaussures que l'on confectionnait et leur vente. C'est de l'octogénaire Salih-aga Ćeremida qu'il a reçu les meilleures et les plus amples informations.

Parmi les artisans proéminents l'auteur mentionne Sulejman ef Jakubović qui après avoir appris le métier de bottier et avoir été compagnon, pris le goût des études et s'inscrivit à l'école supérieure de théologie islamique »Gazi Husrevbegova Medresa«. Ses études terminées, il devint un prédicateur célèbre; mais même étant prêtre il confectionnait parfois des frales et celui auquel elles étaient attribuées se trouvait hereux.

Indépendamment de ses travaux sur les bottiers et marchands de chaussures, l'auteur a traité le commerce de cuir, les différentes sortes de cuir ainsi que les fournitures et outils employés pour la confection des chaussures. Un chapitre spécial parle du cours du travail, c'est à dire depuis la coupe jusg'au finissage et, à part, des mesures et poids de ce temps-là, ainsi que la monnaie qui était alors en cours.

La terminologie de l'outillage et du matériel avec lesquels on confectionnait les chaussures pour citadins, ainsi que les noms des diverses cortes de chaussures sont presque exclusivement d'origine turgue.

ANU BiH АНУ БиХ